

**Univerzita Karlova v Praze
1. lékařská fakulta**

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví
Studijní obor: Adiktologie

Iveta Vopálková

Sociometrický status a užívání vybraných návykových látek u studentů prvních
ročníků středních škol.

Sociometric status and use of selected substances in first-year students of second-
ary schools.

Bakalářská práce

Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Jaroslav Vacek.

Praha
2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze 24. 07. 2013

Iveta Vopálková

.....

Identifikační záznam

Vopálková, Iveta: *Sociometrický status a užívání vybraných návykových látek u studentů prvních ročníků středních škol. [Sociometric status and use of selected substances in first-year students of secondary schools]*. Praha, 2012. 70 s., 1 příloha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí práce Mgr. Jaroslav Vacek.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Jaroslavu Vackovi za odborné vedení, cenné rady a hlavně za jeho neskonalou ochotu a trpělivost.

Název práce v českém jazyce:

Sociometrický status a užívání vybraných návykových látek u studentů prvních ročníků středních škol.

Abstrakt:

V České republice se již několik let ve výzkumech objevuje vysoká prevalence kouření cigaret, užívání alkoholu a marihuany u věkové kohorty 15 – 16 let. Mladiství v tomto věku přechází ze základních škol na školy střední a v nové třídě si vytváří nové postavení. Tento sociální faktor může být jednou z motivací pro počátek užívání návykových látek. Tento předpoklad vytváří téma a zaměření bakalářská práce, tedy téma sociometrického statusu a užívání návykových látek u studentů prvních ročníků středních škol.

Cílem výzkumu je pomocí dotazníkového šetření zjistit, jaký je vztah mezi sociometrickým postavením studenta ve třídě a užíváním návykových látek a jaké jsou rozdíly v užívání návykových látek podle typu studované školy. Výzkum byl proveden v sedmi třídách prvních ročníků na třech typech středních škol a zúčastnilo se ho 153 studentů.

Jako metoda tvorby dat byl zvolen sociometrický ratingový dotazník a dotazník zaměřený na užívání vybraných návykových látek.

Praktická část se věnuje zpracování výsledků získaných z dotazníků a výzkumným otázkám. Z výsledků vyplývá, že nelze zcela jednoznačně určit, jaký je vztah mezi užíváním návykových látek a postavením studenta ve třídě. Nicméně bylo zjištěno, že míra vlivu pozitivně koreluje s mírou rizikovitosti u celého výzkumného souboru a zdá se, že souvislost s užíváním návykových látek a postavením studenta ve třídě se objevuje spíše ve třídách s malým kolektivem. V případě užívání konkrétních návykových látek v posledním měsíci a postavením studenta ve třídě, bylo zjištěno, že v některých konkrétních třídách souvisí kouření cigaret a užívání marihuany se získaným vlivem (tito studenti mají větší vliv) a v případě alkoholu je tento vztah opačný.

Klíčová slova:

Sociometrie – sociometrický status – alkohol – konopné drogy – cigarety – student – střední škola – ESPAD

Název práce v anglickém jazyce:

Sociometric status and use of selected substances in first-year students of secondary schools.

Abstrakt:

Several researches dealing with age group of 15 – 16 years show high life-time prevalence of smoking cigarettes, using alcohol and marihuana in the Czech Republic. Young people of this age transfer from elementary school to secondary school and create new class and new position there. This social factor can be one of the reasons for early using of substance abuse. This assumption creates a theme and focus of bachelor thesis and subject of sociometric status and substance abuse in first-year students of secondary school.

The research was made on three types of seven first year classes in secondary school. The aim of the research is to find out what is the relationship between sociometric status of students in the class and use substances and if there are differences in substances used according to type of the school studied.

The Sociometric-rating research and survey focused on using selected substance abuse was chosen as the method of data mining.

The practical part of my thesis is based on datas gained though my survey.

Practical part of bachelor thesis is based on dataset acquired by survey and research questions. The result shows that it is not possible to specify the relation between substance use and student status in the class. But it was found, that the degree of influence positively correlated with the degree of risk in research group and it seems to be associated with substance use and student status in the class appears in small classes. In case of using specific drugs during last month and student status in the class, relationship between smoking cigarette, marihuana and bigger influence in the class was found. In case of alcohol is the relationship reversed.

Key words:

Sociometry – sociometric status – alcohol – cannabis drugs – cigarettes – student – secondary school – ESPAD

Obsah:

1	Úvod.....	10
2	Prevalence užívání návykových látek u mladistvých	12
2.1	Prevalence kouření cigaret.....	12
2.2	Prevalence zkušeností s užíváním alkoholu.....	13
2.3	Prevalence užívání marihuany nebo hašiše a jiných nelegálních drog	14
2.4	Rozdíly v užívání podle typů středních škol.....	15
3	Proč dospívající užívají návykové látky	17
3.1	Sociální vliv a sociální psychologie.....	18
4	Sociometrie	20
4.1	Sociometrický ratingový dotazník	21
5	Studie zaměřené na postavení studentů ve třídě a užívání návykových látek	23
5.1	Případová studie - vliv užívání konopných drog na sociální status studenta ve školní třídě	23
5.2	Zahraniční výzkumy	24
6	Metodologie výzkumu	26
6.1	Cíl výzkumu.....	26
6.2	Výzkumné otázky	26
6.3	Metody tvorby dat.....	26
6.4	Modifikovaný sociometrický ratingový dotazník.....	26
6.5	Metody analýzy dat.....	27
6.6	Metoda výběru a popis výzkumného souboru	29
6.7	Etika.....	30
7	Výsledky	32
7.1	Rozdíly v užívání dané typem střední školy	32
7.1.1	Kouření cigaret	32
7.1.2	Užívání alkoholu.....	33
7.1.3	Užívání marihuany nebo hašiše	36
7.1.4	Užívání jiných návykových látek	37
7.2	Sociometrický status studenta a rizikové chování	38
7.2.1	Střední odborné učiliště	39
7.2.2	Střední odborná škola	42
7.2.3	Gymnázium.....	44

7.2.4	Statistická analýza dat.....	45
7.3	Subjektivní pohled studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě	50
7.3.1	Kouření cigaret	50
7.3.2	Užívání alkoholu.....	51
7.3.3	Užívání marihuany, popř. hašiše.....	52
8	Diskuze	53
9	Závěr	55
10	Použitá literatura:	57
11	Přílohy.....	60
11.1	Příloha 1 – dotazník použitý pro účely výzkumu	60
12	Seznam obrázků.....	70
13	Seznam tabulek.....	70

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Úvod

Příčiny vzniku závislosti na návykových látkách jsou velmi komplexní. Pro teoretický výklad těchto příčin je v dnešní době používán bio-psycho-socio-spirituální model závislosti, který říká, že nemoc vzniká v průběhu vývoje osobnosti ve vzájemné interakci několika faktorů, jako jsou například fyziologické (vrozené nebo získané), psychologické a sociokulturní faktory. Na vzniku závislosti se podílí jak osobnost a vlastnosti jedince, tak i vlivy vnějšího prostředí. Interakcí těchto faktorů pak vzniká pravděpodobnost vzniku závislosti na návykových látkách. Motivace k samotnému užívání návykových látek je různá. Vágnerová (2002) ve své knize uvádí jako možné motivace: potřebu vyřešit problémy, dosáhnout uspokojení, potřeba uniknout stereotypu a v neposlední řadě také potřebu sociální konformity. Poslední motivace může být výrazná v období života dospívajícího a to při přestupu ze základní školy na školu střední, kde se formuje nový třídní kolektiv.

V České republice je zákonem stanovený věk, od kterého se smí užívat alkohol nebo kouřit cigarety – a to od 18 let věku. Užití jakékoliv jiné návykové látky ve věku nižším, než je 18 let, je samo o sobě vysoce rizikové, protože jedinec se v tomto věku teprve vyvíjí. A i přesto se ve studii ESPAD (Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách) již několik let objevuje vysoká prevalence užívání konopí, alkoholu a kouření cigaret právě u dětí ve věku 15 – 16 let – tedy ve věku, kdy přechází na novou školu. Tato prevalence je vyšší i v případě srovnání starších věkových skupin nebo dokonce ve srovnání stejné věkové skupiny v jiných zemích, které se studie ESPAD účastní.

Toto období dospívání, kdy se jedinec snaží najít si své místo v novém třídním kolektivu, může být pro něho rizikové z pohledu experimentování s návykovými látkami – ať už pod tlakem nových spolužáků nebo ve snaze se jim zalíbit, pokud oni sami mají kladný vztah k užívání návykových látek. Tato skutečnost tedy může být sociálním faktorem pro užívání návykových látek, jako je marihuana, alkohol nebo kouření cigaret. Tyto návykové látky mohou být podle dospívajících jedinců další možností, jak dosáhnout spokojenějšího života.

Dalším velmi pravděpodobným rizikovým faktorem je nízká úroveň studijních aspirací, kde je zkušenost s návykovými látkami nepřímě úměrná úrovni vzdělání (Csémy & Chomynová, 2012). Proto se tento výzkum bude zaměřovat na studenty prvních ročníků všech druhů středních škol – tedy na studenty gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť pro zjištění případných rozdílů.

V ČR není dosud podobný výzkum zabývající se i vztahy v třídním kolektivu. Pouze předchozí případová studie z roku 2010 (Šafránková, 2010), která se zabývala souvislostmi se sociometrickým statutem studentů na středním odborném učilišti a užívání konopí. Studie zdokumentovala, že míra zkušeností s konopím může být přímo úměrná statusu studenta ve třídě. Tuto případovou práci však nelze zobecnit na jiné třídy odborných učilišť, jelikož se jedná o případovou studii jedné konkrétní třídy.

Téma užívání návykových látek ve spojitosti se sociometrickým statutem ve školní třídě mne zaujalo a zajímalo by mne, zda se potvrdí i to, že míra zkušeností je nepřímo úměrná úrovni vzdělání. Mým cílem je tedy zjistit, zda existují souvislosti mezi užíváním návykových látek (konkrétně kouřením cigaret, užívání alkoholu a konopných drog) a sociometrickým statutem studentů ve třídě prvních ročníků středních škol, jaký je názor studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě právě užíváním nebo neužíváním návykových látek a v neposlední řadě, zda existují nějaké rozdíly z hlediska užívání návykových látek na rozdílných typech středních škol. Pro ověření výsledků zvolím z každého typu střední školy ideálně 2 třídy prvních ročníků, tedy 2 třídy z gymnázií, 2 třídy střední odborné školy a 2 třídy středního odborného učiliště¹.

V teoretické části shrnu výsledky z výzkumů zabývajících se prevalencí užívání návykových látek u studentů ve věku 15 – 16 let, dále popíšu sociální vlivy působící na tuto skupinu a v neposlední řadě také sociometrii, která je v tomto výzkumu klíčovým nástrojem.

K potvrzení výše uvedených teorií jsem zvolila dotazníkové šetření v záměrně vybraných třídách prvních ročníků na všech druzích středních škol. Dotazník je rozdělen na dvě části – sociometrickou část a část zaměřenou na užívání návykových látek (dle otázek standardizovaných pro studii ESPAD). Druhá část dotazníků se zaměřuje hlavně na prevalenci kouření cigaret, užívání alkoholu a marihuany a to z toho důvodu, že právě tyto návykové látky patří mezi nejčastěji užívané látky zvolenou věkovou kohortou. Jiných návykových, převážně nelegálních, látek se dotazník dotýká pouze okrajově a zaměřuje se pouze na celoživotní prevalenci užívání konkrétních látek. Pro kontrolu pravdivosti dotazníků a validity dat byla do této otázky zařazena kontrolní otázka s vymyšlenou látkou – Netalin.

¹ V tomto případě se mi podařilo získat data ze tří tříd – navíc je zde třída oboru cukrář, který má menší počet žáků.

2 Prevalence užívání návykových látek u mladistvých

V České republice v posledních třech letech proběhlo několik studií, které se zabývaly užíváním návykových látek u mladistvých. V roce 2010 byla uskutečněna mezinárodní výzkumná studie „The Health Behavior in School-aged Children“ (dále HBSC). Česká republika se této kolaborativní studie účastnila poprvé v roce 1994 spolu s dalšími 24 převážně evropskými státy. Výzkum se koná každé 4 roky a hlavní výsledky mezinárodní studie jsou publikovány ve zprávě, která je oficiální publikací světové zdravotnické organizace. V roce 2011 v České republice proběhl výzkum v 86 základních školách (5., 7. a 9. třída) a v 8 víceletých gymnáziích (třídy: sekunda, kvarta). Dotazovaní žáci a studenti tedy byli ve věku 11 – 15 let². Účastníků výzkumu, kterým bylo 15 let, bylo celkem 1522.

O rok později proběhl dotazníkový průzkum mezi žáky a studenty brněnských a jihomoravských škol s názvem „Mládež a drogy“, který byl realizován A Kluby České republiky o.p.s. Tento dotazníkový průzkum proběhl na 20 brněnských školách 26 mimo-brněnských (v jihomoravském kraji) – z toho 24 ZŠ, 8 gymnázií, 13 středních odborných škol a učilišť a 1 vyšší odborných škol. Celkem se průzkumu zúčastnilo 4918 studentů a žáků.

Třetí studií, jejíž výsledky také stojí za zmínku, je největší celoevropská studie konaná v roce 2011 – tzv. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (dále ESPAD). ESPAD se zaměřuje na rozsah užívání návykových látek u dospívajících ve věku 15 – 16 let. Projekt je realizován již od roku 1995, probíhá každé 4 roky a umožňuje sledovat vývoj trendů v užívání návykových látek u školní populace ve věku 15 – 16 let. Dále srovnává získané výsledky se situacemi v jiných evropských zemích. V roce 2011 u nás proběhl již pátý sběr dat, kterého se zúčastnilo 3913 studentů, kterým v tomto roce bylo 16 let a také ti, kteří v témže roce dosáhnou tohoto věku.

V dalších podkapitolách uvádím stručné charakteristiky a výsledky těchto tří studií.

2.1 Prevalence kouření cigaret

Podle studie HBSC v roce 2010 kouřilo někdy v životě $\frac{3}{4}$ dotázaných. Dívky v tomto věku kouří v porovnání s chlapci častěji - zkušenost s kouřením cigaret mělo 75% dívek a 70% chlapců a alespoň jednou týdně kouří 28% dívek a 20% chlapců (Kalman et al, 2011).

² Vzhledem k povaze bakalářské práce v následujících kapitolách uvádím pouze výsledky získané od studentů ve věku 15 let.

První zkušenost s kouřením cigaret se podle průzkumu „Mládež a drogy“ (A Kluby o.p.s. ČR, 2011) pohybuje ve věkovém rozmezí 10 – 15 let a nejčastěji ve věku 13 let.

Výsledky ze studie ESPAD (Csémy, L., & Chomynová, P., 2012) ukazují, že z dotázaných studentů 75% někdy v životě kouřilo cigarety a 68% procent z nich mělo první zkušenost s kouřením cigaret před dosažením 14. narozenin. Zkušenost s denním kouřením do věku 13 let mělo 31%. Kouření v posledních 30 dnech uvedlo 42% dotázaných a denní kouření uvedlo 27% dotázaných chlapců a 24% dívek. Celkem 8% dotázaných studentů vykouří denně 11 a více cigaret (10% chlapci, 6% děvčata).

Denní kuřáctví a silné kouření je srovnatelné s výsledky studie z roku 2007 (viz Tabulka 1).

Tab. 1: Kouření cigaret (v %) – srovnání výsledků z r. 2007 a 2011 (Csémy & Chomynová, 2012).

Kouření cigaret	Chlapci		Dívky		Celkem	
	2007	2011	2007	2011	2007	2011
Denní kuřáci	23,7	27,2	26,8	24,2	25,3	25,7
Silní kuřáci > 11cigaret/den	7,9	10,1	8,4	6,4	8,2	8,2

Pokud se ovšem podíváme na odpovědi dívek a chlapců zvlášť, zjistíme, že v roce 2007 uváděly denní kuřáctví častěji dívky – 26,8% dívky a 23,7% chlapci. Oproti tomu v roce 2011 bylo mezi denními kuřáky více chlapců (27,2%). V případě silných kuřáků došlo v roce 2011 oproti roku 2007 k nárůstu u chlapců (z 7,9% na 10,1%) a u dívek k poklesu (z 8,4% na 6,4%).

2.2 Prevalence zkušeností s užíváním alkoholu

Nejvyšší celoživotní prevalence užívání návykových látek dosahuje právě užívání alkoholu.

Podle Kalmana (2011) až 2/3 dotázaných studentů dokonce pilo alkohol ještě před dosažením třináctých narozenin a ve věku 13 let a méně ochutnalo alkohol 62% děvčat a 66% chlapců. Pití alespoň 1x za poslední měsíc zde uvedlo 74% dívek a 70% chlapců.

Podle studie „Mládež a drogy“ se první zkušenost s alkoholem děje také ještě před dosažením 15. roku života – nejčastěji kolem věku 13 let (A Kluby ČR o.p.s., 2011).

Ve studii ESPAD v roce 2011 uvedlo 98% dotázaných, že alespoň jednou v životě pili alkohol a přibližně 60% dotázaných lze považovat za pravidelné uživatele alkoholu.

Dále 79% studentů udává, že pili alkohol v posledních 30 dnech. K první zkušenosti s alkoholem nejčastěji dochází do věku 13 let. Dalším zajímavým ukazatelem je tzv. binge drinking³. Výskyt častého pití nadměrných dávek alkoholu uvedlo 26% chlapců a 16% dívek (Csémy, L., & Chomynová, P., 2012).

2.3 Prevalence užívání marihuany nebo hašiše a jiných nelegálních drog

Studie HBSC (Kalman 2011) uvádí, že zkušenost s marihuanou má 30% dotázaných. I když marihuana patří mezi nelegální látky s vysokou celoživotní prevalencí, tak prevalence užívání v posledních 30 dnech již klesá – v této studii uvedlo pouze 10% dívek a 12% chlapců užívání v posledním měsíci.

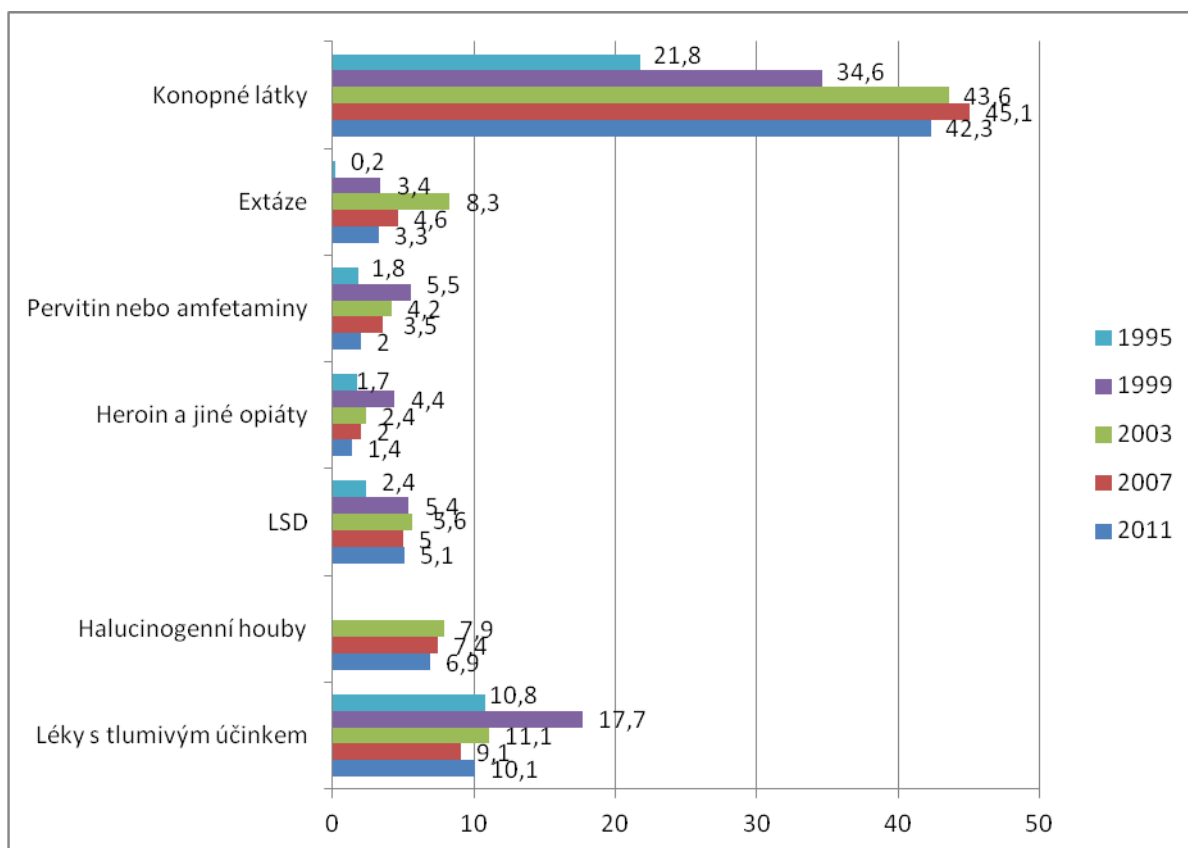
Nejčastěji udávaný věk prvního užití marihuany ve studii „Mládež a drogy“ (A Kluby ČR o.p.s, 2011) je 15 let. Až polovina respondentů se setká s marihuanou poprvé do nebo v 15 - ti letech.

U respondentů, kteří se účastnili studie ESPAD, se jako nejoblíbenější z nelegálních návykových látek také jeví marihuana (popřípadě hašiš). Dosahuje totiž nejvyšší celoživotní prevalence. Zkušenost s konopnými drogami uvedlo 42% dotázaných studentů (z toho 47% chlapců a 38% dívek) a 11% uvedlo užití jiné nelegální drogy jako například halucinogenních hub (7% respondentů), LSD (- 5%), extáze (- 3%), pervitinu (- 2%) a heroinu a jiných opiátů (- 1% dotázaných). Léky se sedativním účinkem, bez předepsání lékařem uvedlo 10% respondentů (Csémy, L., & Chomynová, P., 2012).

Poprvé od roku 1995 lze sledovat pokles prevalence užívání všech nelegálních drog (viz Graf 1).

³ Binge drinking = 5 a více sklenic vypitých během jedné konzumní příležitosti.

Graf 1: Celoživotní prevalence užívání nelegálních drog od roku 1995 – 2011 (v %)
(Mravčík et al., 2012).

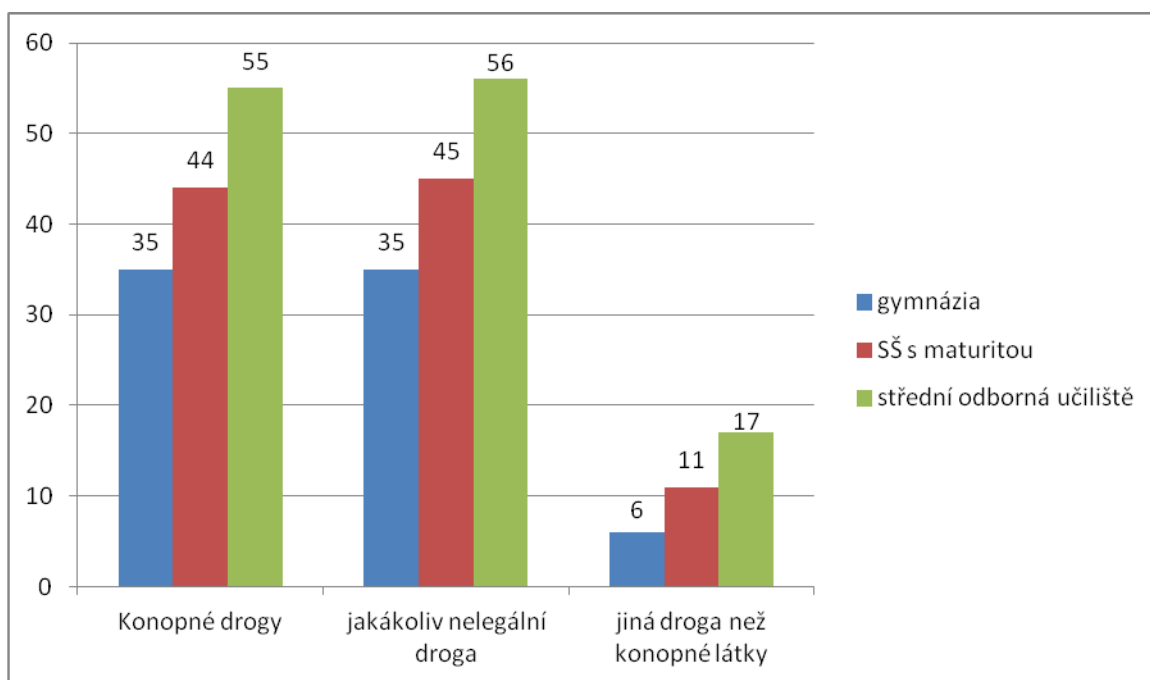

Užití marihuany v posledních 12 měsících uvedlo 30% respondentů a necelých 15% udávalo užití i v posledních 30 dnech.

2.4 Rozdíly v užívání podle typů středních škol

Ve studii ESPAD bylo také zjištěno, že rozšířenost zkušeností s drogami je nepřímo úměrná úrovni vzdělání studentů (Graf 2), kdy nízká úroveň studijních aspirací velmi pravděpodobně patří mezi rizikové faktory.

Graf 2: Celoživotní prevalence užití konopných drog podle typu střední školy (Csémy & Chomynová, 2012).

V Grafu 2 vidíme, že gymnazisté mají zkušenosti s užitím drog menší, než studenti středních odborných škol a odborných učilišť.

Co může vést dospívajícího mladého jedince k tomu, že vyzkouší některou z návykových látek, přibližují v dalších kapitolách.

3 Proč dospívající užívají návykové látky

Jak už bylo řečeno v úvodu, příčiny závislosti na návykových látkách jsou velmi komplexní. Při vytvoření závislosti jde o kombinaci několika faktorů, jako jsou například fyziologické (vrozené nebo získané), psychologické a sociokulturní faktory. Vzhledem k omezenému rozsahu bakalářské práce a jejímu zaměření se dále budu zabývat pouze sociokulturním a psychologickým faktorům vzniku závislosti na návykových látkách.

Jako sociální faktor můžeme například považovat (dále parafrázováno dle Vágnerové, 2008, s. 553):

- společnost - ve smyslu dostupnosti/dosažitelnosti návykových látek ve společnosti pro dospívající;
- městské prostředí, kde se setkáváme s větší nabídkou drog, anonymitou a možností menší kontroly nežádoucího chování dospívajících;
- rodina – jako např. nápodoba rodičovského chování;
- sociální skupina - vliv party, subkultury, školní třídy;
- nižší úroveň vzdělání, které přecházely neúspěchy ve škole;
- sociální deprivace - chybění přijatelné seberealizace.

Zde vidíme, že sociálních faktorů, které na jedince působí a formují i jeho zrání, je mnoho. V případě faktoru sociální skupiny jde i o kolektiv vrstevníků a jeho vlivy, protože na dospívající v této etapě života nejvíce působí (Kudrle, 2003). Kalina (2008) uvedl ve své knize kritické oblasti, které musí adolescent ve svém životě překonat - jednou z těchto kritických oblastí je „*konstituování důležitých a významných vztahů s vrstevníky, získání akceptovatelné pozice ve vrstevnické skupině*“ (Broža in Kalina et al, 2008, s. 258). Tomuto nelehkému úkolu musí dospívající čelit a návykové látky jim často pomáhají usnadnit přizpůsobení se k určité skupině – ať už z pohledu oslnit členy této skupiny nebo touhy se jim vyrovnat a být tak skupinou přijímán. Dospívající, jak uvádí Vágnerová (2008), nemá své místo v této skupině jisté a musí umět získat si její ostatní členy, aby se v ní mohl prosadit.

Experimentování nebo pravidelné užívání návykových látek nemusí být nutně spojeno se zapojením se do třídního kolektivu, ale motivací k takovému chování může být i touha po vzdoru a stát se zcela odlišným (v některých kolektivech odmítaný jedinec) nebo touto motivací může být možnost řešení úzkostí (v třídním kolektivu například řešení šikany).

Miovský (2008) rozlišuje tyto čtyři faktory užívání návykových látek:

- posílení pozitivních pocitů;
- zvládání negativních pocitů (únik z úzkosti, řešení obtížné situace);
- sociální koheze;
- závislost.

Jak bylo výše popsáno, sociální vliv ve školní třídě mezi jednotlivými studenty může být rizikovým faktorem pro užívání návykových látek. Tímto vzájemným vlivem jednotlivých lidí na sebe se zabývá sociální psychologie.

3.1 Sociální vliv a sociální psychologie

Jankovský ve své knize (2003, str. 71) uvádí: „*Člověk se nevyvíjí jako izolovaná bytost, ale je bytostí společenskou, vyrůstá v sociálním kontextu, je ovlivňován prostředím, ve kterém žije a zároveň on sám na toto prostředí působí.*“ Jak už bylo v závěru předchozí kapitoly řečeno, věda, která se zabývá chováním jedince v právě této interakci s jiným jedincem či skupinou, se nazývá sociální psychologie.

Sociální psychologie rozlišuje společenství (soubory osob) podle:

- povahy vazby mezi jednotlivými členy na **primární** (má vliv na rozvoj jedince - většinou malé skupiny – např. rodina, školní třída) a **sekundární**.
- pozic členů a jejich vzájemných povinností a práv na **neformální** skupiny, které vznikají spontánně a na **formální** skupiny.
- velikosti na **malé** (od 2 – 40 členů, např. třída) a **velké** skupiny (například obyvatelé konkrétního města). Malé skupiny jsou takové skupiny lidí, které se navzájem mezi sebou znají, komunikují spolu a mají společný cíl (Nakonečný, 2000).
- trvání na **dočasnou** (návštěvníci divadla) a **stálou** (např. národ, rodina).

Jedním společenstvím, kterým se sociální psychologie zabývá, je školní třída. Takovéto společenství je malá sociální skupina, ve které se vytvářejí formální i neformální vztahy. Původně vzniká jako formální malá skupina a později vytváří i neformální struktury, které vznikají až na základě sympatií členů podskupin.

Školní třídu podle Gillernové (in Výrost & Slaměník, 1998, str. 279) tvoří „*určitý počet jedinců, kteří společně vykonávají činnosti vedoucí ke společným cílům, jsou v dlouhodobé interakci (způsobem „tváří v tvář“)* a uvědomují si vzájemnou pospolitost. Její členové se řídí skupinovými normami, zaujímají různé pozice i role za relativně stálé struktury vztahů.“

Právě tyto vztahy mezi jedinci ve třídě zkoumá sociometrie, kterou podrobněji popisují v následující kapitole.

4 Sociometrie

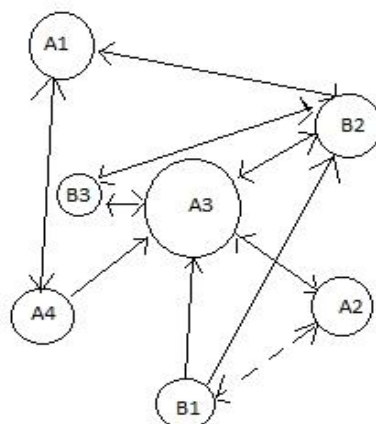
Sociometrie je sociálně-psychologická metoda aplikovaná zejména v sociologii a v sociální psychologii. Zaměřuje se zejména na zjišťování sociálně – emocionálních vztahů mezi členy malých skupin. Pomocí ní lze zjistit kvalitu vzájemných vztahů mezi jedinci ve skupině, strukturu skupiny a v neposlední řadě také postavení (= status) jedinců v této skupině.

Zakladatelem sociometrie je Jacob Levy Moreno (Petrusek, 1969), který ji použil pro zjišťování sympatií a antipatií mezi členy malých sociálních skupin. Podle Morena by sociometrie měla být terapeutickou disciplínou, která by měla léčit negativní aspekty v malých sociálních skupinách – a to i v tom smyslu, že by působila na celou společnost a také by měla být určitou teorií, která by analyzovala nejen strukturu skupiny, ale i strukturu celé společnosti (Boroš, 2001).

Jednou z technik sociometrie je sociometrický test (Petrusek, 1969), který zjišťuje soustavu sociopreferečních vztahů. Otázky v sociometrickém testu se týkají pouze členů určité skupiny (ideálně malá sociální skupina – z toho důvodu, že se její členové navzájem znají a jsou spolu v kontaktu), kteří členy právě této skupiny hodnotí pozitivními a negativními volbami. Klasickou metodou sociometrického testu je určitá modelová situace, ve které členové skupiny určují osoby podle výběru či odmítnutí pro nějakou společnou aktivitu – např.: s kým by chtěli cestovat / s kým by nechtěli cestovat. Takovéto testy mají z hlediska uskutečnění počet voleb několik variant: některé testy mají libovolný počet variant nominací a některé mají předem stanovený počet voleb (např.: mohou zvolit pouze 3 členy z celé skupiny). Pomocí takovéto jednoduché metody lze zjistit počet získaných a udělených voleb či odmítnutí a také počet vzájemných voleb a odmítnutí (Boroš, 2001).

Klíčovým produktem sociometrie je tzv. **sociogram** (viz Graf 3), který vytváří obraz vzájemných vztahů ve školní třídě.

Graf 3: Příklad sociogramu

Jde tedy o grafické znázornění vzájemných voleb, které jsou znázorňované šipkami – pro vztah sympatií: plnou čarou a antipatií: přerušovanými šipkami. Každá tato šipka vychází od toho, kdo tuto volbu určil a směřuje k tomu jedinci, který tuto volbu získal. Sociogram také charakterizuje třídu jako celek a také pozice jejích jednotlivých členů – každý jedinec ze skupiny získává určitý sociometrický status (postavení v této skupině). Významnou pozicí tohoto statusu je „centrální osoba“ (někdy označována jako hvězda, či lídr skupiny), tedy nejoblíbenější jedinec ze skupiny (Nakonečný, 2000).

Sociometrickou metodu lze použít v jakékoliv skupině nebo kolektivu – v kontextu s tématem této bakalářské práce se dále budu zabývat pouze školní třídou. Závěrem této kapitoly můžeme říci, že sociometrie je metoda, pomocí které zjišťujeme sociální klima v třídním kolektivu a sociální postavení jedinců ve třídě.

4.1 Sociometrický ratingový dotazník

Pro školní účely patří mezi sociometrické testy také Hrabalův sociometrický ratingový dotazník (dále SO-RA-D). Tímto dotazníkem lze získat vzájemné údaje o interindividuálních vztazích mezi studenty ve třídě a také vzájemné osobnostní charakteristiky, které s těmito vztahy souvisejí (Hrabal, 2002).

V tomto dotazníku se všichni studenti navzájem hodnotí z hlediska preference (sympatií - tedy ten ze třídy, kdo jim je příjemný, s kým se rádi stýkají) a vlivu (jak se ostatní studenti řídí jeho chováním a názory bez ohledu na to, zda je tento vliv podle nich „dobrý“ nebo „špatný“). Tato hlediska studenti hodnotí v následujících pěti stupních (viz Tabulka 1) a dále hledisko preference doplňují i slovním hodnocením (= odůvodnění sympatií).

Tab. 2: *Pět stupňů hodnocení – SO-RA-D.*

vliv	preference - sympatie
1 – nevlivnější žák třídy	1 – velmi sympatický
2 – patří mezi několik nevlivnějších	2 - sympatický
3 - má průměrný vliv, jako většina žáků	3 – ani sympatický ani nesympatický
4 – má slabý vliv	4 – spíše nesympatický
5 – nemá žádný nebo téměř žádný vliv	5 - nesympatický

Po doplnění hodnocení se vypočítá průměrné hodnocení vzájemných preferencí – sympatií (index sympatie) a také i index vlivu, který pak slouží pro signalizaci koheze, soudružnosti a integrovanosti školní třídy. Z těchto indexů lze vypočítat pro jednotlivce **index oblíbenosti** (jak jej hodnotili spolužáci podle sympatičnosti), **index náklonnosti** (jak on sám hodnotil ostatní spolužáky) a v neposlední řadě i **index vlivu** (jak je tento jedinec hodnocen spolužáky – z hlediska podílu na řízení třídy). Grafickým znázorněním vzájemných vztahů lze také získat informace o přátelských vztazích, o podskupinách (např.: chlapecké skupiny vs. dívčí skupiny) a vzájemném vztahu mezi nimi (Hrabal & Helus, 1984).

5 Studie zaměřené na postavení studentů ve třídě a užívání návykových látek

Jak už bylo uvedeno v teoretické části, v České republice se dosud neuskutečnil žádný výzkum, který by byl zaměřený na užívání návykových látek v souvislosti se sociálním statutem studentů ve školní třídě. K dispozici je pouze případová studie z roku 2010 (Šafránková, 2010), která byla zaměřená na postavení studentů v jedné konkrétní třídě a užívání konopných drog.

Ze zahraničních výzkumů jsou již k dispozici výsledky z více studií, jejichž hlavní závěry uvádím v podkapitole 5.2.

5.1 Případová studie - vliv užívání konopných drog na sociální status studenta ve školní třídě

Tento výzkum, který se zaměřuje i na postavení studentů ve třídě, byl realizován v rámci bakalářské práce (Šafránková, 2010) na 1. lékařské fakultě v Praze. Výzkumný soubor tvořili studenti učňovské školy, konkrétně jedné třídy oboru kuchař - číšník s 21 studenty ve věku 15 – 16 let. Tato případová studie měla celkem tři části: sociometrický dotazník podle Spáčilové (2003, in Šafránková, 2010), dotazník zaměřený na prevalenci užívání konopných látek a interview s vybranými studenty podle sociometrického postavení ve třídě (student izolovaný – negativní hvězda, izolovaný – ale přijatelný, oblíbený – hvězda třídy). Tito studenti byli vybíráni na základě výsledků sociometrické části, která zjišťovala jednotlivé pozice ve třídě a výsledků dotazníku o zkušenostech s konopnými drogami.

Výsledky této studie udávají, že student, který odmítal jakékoliv konopné drogy, byl v třídním kolektivu vyčleněn. Kolektivem byli odmítáni, ale neizolováni studenti, kteří měli k této látce neutrální postoj. Hvězdou třídy byl naopak student, který měl s konopnými drogami zkušenosti a několik studentů se snažilo tohoto studenta napodobit a zaujmout tím, že marihuanu začali také užívat.

Na základě výše uvedených výsledků ze všech částí výzkumu bylo zjištěno, že původní teze o přímé spojitosti užívání konopných drog souvisí s postavením studenta ve třídě.

5.2 Zahraniční výzkumy

Výsledky zahraničních výzkumů jsou různorodé - některé se shodují a potvrzují, že míra užívání zkoumaných návykových látek souvisí s oblíbeností v kolektivu, avšak některé výsledky naopak říkají, že tento vztah není signifikantní. Jako ve výzkumu z roku 2010 (Cheung & Tse), kterého se zúčastnilo 2051 studentů z města Hong Kong a jehož výsledky poukazují na to, že efekt popularity v případě rizikového užívání návykových látek není tak významný. Opačný závěr, tedy ten co tuto souvislost potvrzuje, přinesly například výzkumy z roku 1980 (Jessor et al, 1980) a z roku 2003 (Diego et al., 2003). Prvního z uvedených se zúčastnilo přes 10 000 studentů a byly zde zjištěny signifikantní korelace v užívání marihuany napříč všemi věkovými skupinami. Dále bylo zjištěno, že na toto chování má vliv i vzdělání studentů a jejich akademické aspirace.

Diegova výzkumu (2003) se zúčastnilo 89 studentů z floridské střední školy. Zde výsledky říkají, že popularita v třídním kolektivu je silnou predikcí pro užívání návykových látek (konkrétně pro kouření cigaret a užívání alkoholu a marihuany). Z konkrétního zaměření této studie bylo dále prokázáno, že větší oblíbenost v kolektivu je spojena i s vyšší mírou deprese a s nižší úspěšností ve studiu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 Metodologie výzkumu

6.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, zda existují souvislosti mezi užíváním cigaret, alkoholu, konopných drog a postavením studentů ve třídě prvních ročníků středních škol. Dále si výzkum klade za cíl porovnat výsledky z různých typů středních škol.

Práce může být zdrojem budoucím výzkumům pro formování primární prevence a možnosti rozdílného zaměření těchto programů na různých typech středních škol.

6.2 Výzkumné otázky

- 1) Jaký je vztah užívání vybraných návykových látek a sociometrickým postavením studenta ve třídě?
- 2) Jaký je subjektivní pohled studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě z důvodu užívání nebo neužívání jednotlivých návykových látek?
- 3) Jaké jsou rozdíly z hlediska užívání návykových látek podle typu střední školy?

6.3 Metody tvorby dat

Jako metody tvorby dat byl na základě výzkumného cíle zvolen modifikovaný sociometrický ratingový dotazník (SO-RA-D), který je popsán v teoretické části této bakalářské práce a dotazník s vybranými otázkami z dotazníku používaného pro ESPAD.

Studentům v prvních ročnících vybraných středních škol byl rozdán dotazník rozdělený do dvou částí – na část sociometrickou (celkem 4 otázky) a na část s 32 otázkami zaměřených na zkušenosti studentů s kouřením cigaret, užívání alkoholu, marihuany a zkušenostmi s jinými návykovými látkami.

Studenty jsem před rozdělením dotazníků poprosila o upřímnost a také samostatnost – tu jsem jim umožnila nabídkou vyplňovat dotazník kdekoli ve třídě, aby jejich odpovědi nebyly ovlivňovány spolužáky v lavici, kteří by jim do dotazníků mohli nahlédnout. Pokud byli nějací studenti v hodině nepřítomni, byli do výzkumu také zahrnuti a dotazník jim byl k vyplnění dán dodatečně.

6.4 Modifikovaný sociometrický ratingový dotazník

Pro tento výzkum byl klasický SO-RA-D (viz teoretická část bakalářské práce) upraven do jiné, modifikované podoby z převážně časových důvodů. Před uskutečněním vý-

zkumu v konkrétních třídách nebylo možné předem získat seznam žáků pro vytvoření listu pro zaznamenávání hodnocení. A v případě, že bych chtěla, aby studenti do jednotlivých dotazníků sami vypisovali všechny spolužáky, by bylo zdlouhavé (pro výzkum jsem měla v každé třídě vyhrazenou pouze jednu vyučovací hodinu nebo dokonce pouze její část) a komplikované - především ve třídách středních odborných učilišť, které navštěvují převážně studenti s dyslexií a dysgrafií a tato činnost by poté mohla ovlivnit jejich soustředění při vyplňování dotazníků a tedy i výsledky výzkumu.

Dále jsem studentům zjednodušila doplňování stupňů hodnocení a to tak, že jsem z původního ratingového dotazníku ponechala pouze první a pátý (nově třetí) stupeň a ze zbylých stupňů jsem udělala pouze jeden (tedy druhý stupeň hodnocení). Posledním zjednodušením v konečné podobě dotazníku bylo to, že studenti hodnotili pouze dvěma stupni – prvním a třetím. A neuvedeným druhým stupněm byli automaticky hodnoceni ti studenti, kteří nedostali hodnocení v uvedených stupních.

Finální podoba otázek v dotazníku SO-RA-D použitá pro tento výzkum byla následující:

1. Kdo podle Vás patří ve třídě mezi nejvlivnější studenty?
2. Kdo má podle Vás slabý nebo téměř žádný vliv?
3. Kdo Vám je ve třídě sympatický?
4. Kdo Vám je ve třídě nesympatický?

6.5 Metody analýzy dat

Po získání vyplněných dotazníků od všech respondentů byla data přepsána do programu MS Excel. Pokud byl některý dotazník vyplněn neúplně – tedy, pokud některé odpovědi chyběly, tak takový dotazník nebyl z výzkumu vyřazen, jako tomu standardně bývá u jiných výzkumů a to z toho důvodu, že pro povahu bakalářské práce potřebujeme všechny studenty z jednotlivých tříd. Nezodpovězené otázky nebyly v těchto případech vyhodnoceny.

Po přepisu dat byly dotazníky skartovány a dále jsem pracovala pouze s přepsanými daty. V programu MS Excel jsem pomocí zjištěných dat ze sociometrické části vypočítala index vlivu a index oblíbenosti pro jednotlivé studenty. Z těchto hodnot jsem zjistila směrodatnou odchylku pro jednotlivé kategorie zvlášť, tedy směrodatnou odchylku vlivu a odchylku sympatie. V dalším kroku jsem vypočítala standardizované hodnoty z-skór (průměr 0, směrodatná odchylka ± 1) a T-skór, kde průměrem bylo číslo 50 a směrodatná odchylka byla ± 10 .

Jména studentů poté byla překódována podle sestupných výsledků získaných sympatií, T-skóru sympatií a také podle pohlaví. Pro dívky platí následující kódy: D1, D2, atd. a pro chlapce H1, H2, atd.

Všechna takto získaná data byla následně přepsána a zpracována pomocí statistického softwaru IBM SPSS Statistics, který je volně k dispozici studentům 1. lékařské fakulty v počítačových učebnách. Při hledání odpovědí na výzkumné otázky bylo využito několik matematicko-analytických statistických metod, a to následovně: pro porovnání rozdílů výskytu jevů v rámci nominálních proměnných - testu dobré shody (chí-kvadrát), pro porovnání průměrů poměrových proměnných - dvouvýběrového t-testu, a pro zjištění souvislostí mezi dvěma poměrovými proměnnými - Pearsonova korelačního koeficientu. Hladiny statistické významnosti jsou uváděny v textu nebo v tabulkách, pokud není uvedeno jinak, za rozhodnou je považována pětiprocentní hladina významnosti ($p=0,05$) a statisticky významné hodnoty jsou zvýrazněny tučně.

V posledním zmíněném programu jsem dále vyhodnotila část odpovědí, které se týkaly užívání marihuany – tzv. CAST dotazník (= Cannabis abuse screening test - otázky č. 23 – 28), který byl vytvořen ve francouzském monitorovacím centru pro drogy a drogové závislosti (Legleye, 2007 in Legleye et al, 2010). Způsob vyhodnocování jsem udělala podle Legleye (2010), kde v tzv. „plném CAST“ znamená 3 a více získaných bodů problém.

Další nová proměnná, kterou jsem vytvořila za účelem určení míry rizika pro jednotlivce, byla proměnná „riziko jednotlivce“ – tedy taková proměnná, která vyjadřuje míru rizika respondenta (míry rizika, které jsem určila: **žádné riziko, malé, střední, vysoké a extrémní riziko**). Protože jde o jedince, jejichž věkový průměr je přibližně 16 let, musím zdůraznit, že už hodnota „malé riziko“ může být sama o sobě relativně velkým rizikem pro zdravý vývoj. Toto rozdělení je pouze orientační spíše pro lepší představu a možnost srovnání jednotlivců z hlediska rizikovosti chování ve vztahu k užívání návykových látek.

Jako rizikové chování jsem hodnotila kouření cigaret za posledních 30 dní, užití alkoholu a marihuany za posledních 30 dní, výsledky z CAST dotazníků, binge drinking, celoživotní prevalence užití léků na uklidnění a všech ostatních látek (včetně způsobu aplikace) uvedených v dotazníku pod otázkou č. 32 a to následovně:

- Otázka číslo 4: Jak často a kolik cigaret jste kouřil/a během posledních 30 dní? – za odpovědi č. 2 - 3 jedním bodem – tedy jako malé riziko, odp. č. 4 – 5 dvěma body = střední riziko, odp. 6 – 7 třemi body = riziko vysoké, studenti s nulovou

celoživotní prevalenci kouření cigaret byli hodnoceni bodem 0, stejně tak jako ti, kteří na tuto otázku odpověděli, že za posledních 30 dní nekouřili.

- Otázka č. 12: Jak často jste pil/a alkohol během posledních 30 dní? – odp. 2 = malé riziko, odp. 3 – 4 = střední riziko, odp. 5 – 7 = vysoké riziko.
- Otázka č. 13: tato otázka sleduje tzv. binge drinking – odp. 2 = malé riziko, odp. 3 – 4 střední riziko, 4 – 6 vysoké riziko.
- Otázka č. 22: Kolikrát jste užil/a marihuanu nebo hašiš v posledních 30 - ti dnech? – bodové hodnocení stejné jako u otázky č. 12.
- Otázka č. 32a: Celoživotní prevalence – léky na uklidnění (bez doporučení lékaře) – viz otázka č. 12.
- Otázky č. 32b – 32j: (mimo 32f ⁴): odp. 1 = žádné riziko, ostatní odpovědi = vysoké riziko. Užití jakékoliv takové látky, byť jen jednou, je vysoce rizikové, proto v hodnocení chybí „malé“ a „střední“ riziko.
- CAST (otázky č. 23 – 28): výsledek 3 a více bodů = vysoké riziko, méně než 3 body (včetně 0 bodů) = žádné riziko.

Po sečtení všech bodů u jednotlivých respondentů jsem vytvořila hranici celkové míry rizika pro jednotlivce a to následujícím způsobem: pro respondenty, kteří ve vybraných odpovědích měli nejméně jednou bodové hodnocení 3, byli zařazeni do kategorie míry rizika „extrémní“ - jejich celkové bodové hodnocení se pohybovalo od 10 bodů do 29 bodů. Vysokou míru rizika mají ti jedinci, jejichž bodové hodnocení bylo 5 – 9 bodů. Střední míru rizika jsem určila pro bodovou hranici 3 – 4 body a malé riziko pro 1 – 2 body.

Pro konečnou představu postavení studentů v jednotlivých třídách byly vytvořeny sociogramy a to za pomoci freeware programu NodeXL.

6.6 Metoda výběru a popis výzkumného souboru

Nominace výzkumného souboru probíhala záměrným skupinovým výběrem přes instituce. Pro výzkum byly z každého typu SŠ záměrně zvoleny dvě až tři třídy⁵ prvních ročníků z kraje Vysočina. Šest tříd bylo vybráno z města s přibližným počtem obyvatel 24 000 a jedna třída ze školy, která se nachází ve stejném kraji a studenti do této školy dojíždějí z blízkého okolí - avšak toto město nemá více, než 10 000 obyvatel. První ročníky byly pro tento výzkum zvoleny taktéž záměrně, a to z důvodu utváření nového kolektivu po přecho-

⁴ Otázka 32f se dotazovala na užití neexistujícího Netalinu. Tato otázka byla do dotazníku zadána pouze pro kontrolu pravdivosti dotazníků – tudíž ji nezahrnuji do rizikového chování.

⁵ Tři třídy byly zvoleny pouze u odborného učiliště, kde byla přidána jedna třída s malým kolektivem.

du ze základní školy na školu střední. Většina těchto ročníků byla na školách, ve kterých proběhl sběr dat, jedinými prvními ročníky – kromě školy zdravotní a stavební. Na stavební škole byl výběr třídy ovlivněn vhodnou vyučovací hodinou (výběr ředitele školy) – tedy hodinou dějepisu. A na zdravotní škole jsem měla na výběr ze třídy tzv. zdravotnického lycea (dle sdělení pí. ředitelky této školy, je výuka podobná výuce na gymnáziích s tím rozdílem, že je jejich zaměření více zdravotnické) a třída zdravotnického asistenta (výuka více odborná). Vzhledem k tomu, že jsem potřebovala třídu ze střední odborné školy, zvolila jsem třídu zdravotnických asistentů.

Výzkumný vzorek tvořilo celkem 153 studentů z různých typů středních škol. Přesněji výzkumný vzorek tvoří 98 dívek a 55 chlapců ve věku 15-22 let⁶ (průměrný věk byl 15,97 let).

Jednotlivé třídy dále rozděluji jak podle typu střední školy, tak i podle oborů. Ze středního odborného učiliště (dále SOU) patří obory: Cukrář (14 studentů), Kuchař I (24 studentů) a Kuchař II (19 studentů). Ze středních odborných škol (SOŠ) byly vybrány obory: stavební (18 studentů) a zdravotní (28 studentů). Třídy všeobecných gymnázií (G) byly rozděleny na Gymnázium I (32 studentů) a Gymnázium II (18 studentů).

Ze všech získaných dotazníků bylo 22 vyplněno pouze částečně – studenti zde nevyplnili některé otázky z druhé části dotazníku - avšak vzhledem k charakteru výzkumu byli tito respondenti do výzkumu taktéž zahrnuti.

6.7 Etika

V tomto výzkumu bylo zásadní etickou otázkou dodržení anonymity všech zúčastněných škol a hlavně jeho respondentů. Pro dodržení co největší možné anonymity udávám tedy pouze kraj, ve kterém proběhlo dotazníkové šetření. Vzhledem k povaze výzkumu a využití sociometrie bylo nutné opatřit dotazníky celým jménem respondenta. Hlavním bodem bylo zajistit studentům anonymitu, která byla zaručena tím, že jsem se studentům v rámci informovaného souhlasu zaručila, že jejich dotazníky nikomu neposkytnu k nahlédnutí a při přepisu budou jejich jména převedena do jedinečných kódů, ze kterých nebude možné je později dohledat a v neposlední řadě, že budou tyto dotazníky po zpracování skartovány.

V některých výzkumech bývá zvykem dávat respondentům zpětnou vazbu – v případě tohoto výzkumu jsou sociometrická data záležitostí, která by mohla ovlivnit situ-

⁶ Vyšší věk u studentů prvních ročníků se objevoval především u studentů ze SOU a to nejčastěji z důvodu předchozích studijních neúspěchů na předchozí SŠ.

aci ve třídě. Z tohoto důvodu tedy nebyla a nebude studentům dáována zpětná vazba o výsledcích výzkumu.

Dodržení dalších standardních etických otázek, jako je dobrovolnost, dodržení soukromí, odstoupení z výzkumu bez dodání souhlasu atd., bylo samozřejmostí.

7 Výsledky

Jak už bylo zmíněno, pro validitu dat byla zvolena otázka zjišťující užití neexistující látky nazvanou Netalin (viz Příloha 1, otázka 32-f). Na tuto otázku všichni respondenti odpověděli, že ji nikdy v životě neužili.

7.1 Rozdíly v užívání dané typem střední školy

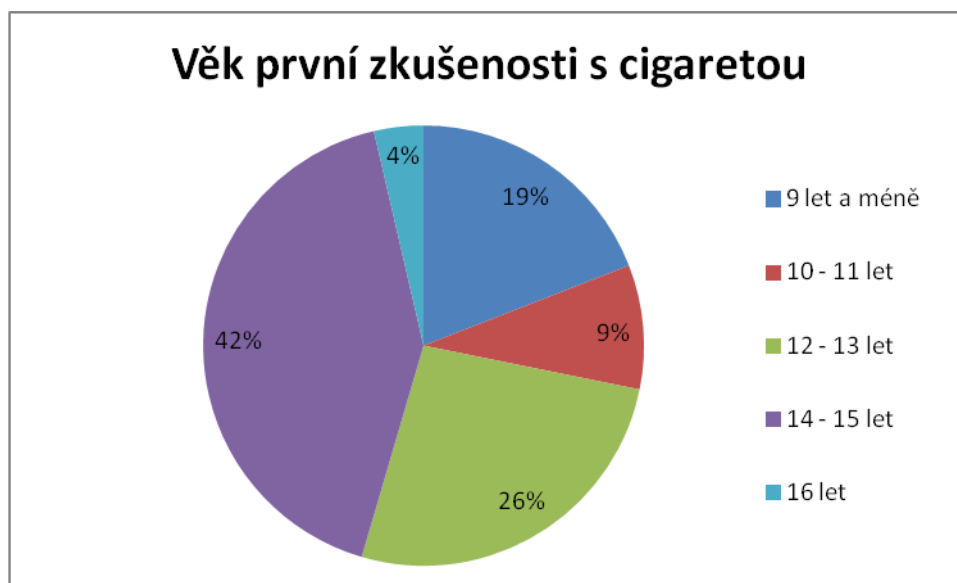
V následujících podkapitolách uvádím zpracované výsledky z druhé části dotazníku, které jsou zaměřené na užívání vybraných návykových látek v porovnání s typem studované školy.

7.1.1 Kouření cigaret

Na otázku „kolikrát jsi kouřil/a cigarety za celý život?“⁷ 46 respondentů (30,3%) uvedlo, že nikdy v životě nekouřili cigarety. V případě SOU již vyzkoušelo kouřit cigarety 80,4 %, na SOŠ 67,4 % a na gymnáziích 60% studentů.

Nejčastěji k první zkušenosti s kouřením cigaret dochází okolo věku 14 – 15 let (42%, viz Graf 4.), tedy u některých respondentů na přelomu 9. třídy ZŠ a u některých až po ukončení povinné školní docházky.

Graf 4: Věk první zkušenosti s cigaretou – věkové skupiny.

⁷ Na tuto otázku neodpověděla pouze dívka D5 ze třídy Kuchař II (na další otázky odpovídala, lze tedy usoudit, že zkušenost s kouřením cigaret má). Ze třídy Kuchař I odpověděli respondenti D1 a H1, že nikdy v životě nekouřili cigarety, přesto na další otázky, které se týkali pouze těch, kteří již kouřili, odpovídali (taktéž: H5 ve třídě Zdravotní).

Pokud se podíváme na věk první zkušenosti v jednotlivých třídách, zjistíme, že toto neplatí pro třídu Kuchař I, kde 47, 6% studentů uvedlo, že poprvé kouřili před 9. rokem života a třída Stavební, kde 62,5% studentů kouřilo cigaretu ve věku 12 – 13 let.

Nejčastějším důvodem prvního kouření cigaret studenti udávají zvědavost – takto odpovědělo 73 respondentů. Důvod nestát mimo partu uvedlo 16 studentů a 4 z nich přímo napsali, že je kamarádi donutili. Mezi jinými důvody se vyskytly 2 případy, kdy těmto respondentům byla cigareta nabídnuta rodinnými příslušníky (prarodič a sourozenec).

Kouření za posledních 30 dní uvedlo 56,3 % kuřáků, z nichž 23,5 % kouří cigarety denně. Každý den kouří cigarety více dívek než chlapců (tab. 4). Dále zde můžeme rozlišit počet silných denních kuřáků (= více než 11 vykouřených cigaret denně – viz teoretická část bakalářské práce), kterých je celkem 9 (6 % z celého výzkumného souboru). Mezi silné kuřáky taktéž patří více dívky.

Tab. 3: *Denní kouření cigaret*

Kouření cigaret	Chlapci		Dívky		Celkem	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %
Denní kuřáci	9	16,7	18	18,6	27	17,9
Silní kuřáci > 11cigaret/den	3	5,6	6	6,2	9	6,0

Pokud se opět zaměříme pouze na jednotlivé typy škol, zjistíme, že 8 silných kuřáků jsou studenti SOU (1x ze třídy Cukrář, 4x Kuchař I a 3x Kuchař II) devátý student je ze třídy Stavební (SOŠ). Většina denních kuřáků jsou taktéž studenti ze SOU (59,3%). Gymnazisté tvoří pouze 18, 5% denních kuřáků a 22, 2% patří studentům ze SOŠ.

7.1.2 Užívání alkoholu

96% respondentů uvedlo, že alespoň jednou v životě pili alkohol⁸ a pouze 6 studentů (4%) tuto zkušenost nemá. Výsledky v jednotlivých typech škol uvádím v Tabulce 5.

⁸ Studentka D10 ze třídy Gymnázium II na tuto otázku neodpověděla, na další otázky týkající se pití alkoholu odpovídala kladně.

Tab. 4: Celoživotní prevalence zkušenosti s alkoholem podle typů škol.

ŠKOLA	ZKUŠENOST S ALKOHOLEM				
	NE		ANO		celkem
SOU	2	3,5%	55	96,5%	57
SOŠ	2	4,3%	44	95,7%	46
Gymnázia	2	4,1%	47	95,9%	49

Studenti, kteří zkušenost s alkoholem dosud nemají, jsou z následujících tříd: Kuchař I a Kuchař II, Zdravotní a Gymnázium I a Gymnázium II. Pouze ve třídách Cukrář a Stavební je prevalence užití alkoholu 100%.

V posledních 30 dnech pilo alkohol alespoň jedenkrát 88% studentů. Pití nadměrných dávek alkoholu (binge drinking) někdy v životě uvedlo 116 studentů (72% dívek a 82% chlapců). Na tuto otázku neodpovědělo 5 studentů. Pro jednotlivé školy jsou výsledky 30 – ti denní prevalence a konkrétní výsledky nadměrného pití alkoholu, uvedeny v Tabulkách 6 a 7.

Tab. 5: Užití alkoholu v posledních 30 dnech.

ŠKOLA	UŽITÍ ALKOHOLU - 30 DNÍ			
	NE		ANO	
SOU	5	8,8%	52	91,2%
SOŠ	2	4,3%	44	95,7%
Gymnázia	11	23,4%	36	76,6%

V posledních 30 dnech nejméně pili alkohol studenti gymnázií, a nejvíce studenti SOŠ. Z těch, co uvedli, že již někdy v životě pili alkohol, v posledních 30 - ti dnech nepili pouze 4 studenti ze třídy Cukrář, 5 studentů z Gymnázia I a 4 studenti z Gymnázia II.

Tab. 6: Binge drinking

Kolikrát měli 5 nebo více sklenic alkoholu při jedné příležitosti						
	SOU		SOŠ		Gymnázia	
Nikdy	11	19,3%	3	6,5%	18	36,0%
1x	4	7,0%	6	13,0%	3	6,0%
2x	9	15,8%	9	19,6%	6	12,0%
3 – 5x	10	17,5%	10	21,7%	6	12,0%
6 – 9x	7	12,3%	8	17,4%	6	12,0%
10x a více	15	26,3%	8	17,4%	9	18,0%
CELKEM	56	100%	44	100%	48	100%

Pět a více sklenic alkoholu při jedné příležitosti nikdy v životě uvedlo nejvíce studentů z gymnázií. Naopak desetkrát a vícekrát už to udělalo nejvíce studentů ze SOU (26,3 %) – v porovnání s ostatními studenty z jiných škol pijí více rizikově.

K první zkušenosti s alkoholem nejčastěji docházelo ve věku 12 – 13 let (33,6 % respondentů) – tedy ještě na druhém stupni základní školy. Přibližně 19 % studentů mělo první zkušenost dříve než v devíti letech. Podrobnější výsledky zjištěné v jednotlivých školách uvádím v Tabulce 8, kde tučně zvýrazněné počty a procenta znamenají nejčastější věkové rozmezí, ve kterém studenti poprvé ochutnávají alkohol. V případě studentů SOU je to věk 14 – 15 let, na zbylých dvou školách je to ve věku 12 – 13 let.

Tab. 7: Věk prvního užití alkoholu podle typu školy.

	SOU		SOŠ		gymnázia	
9 let a méně	12	22,2%	9	20,5%	7	14,6%
10 – 11let	8	14,8%	9	20,5%	7	14,6%
12 – 13 let	11	20,4%	18	40,9%	20	41,7%
14 – 15 let	21	38,9%	7	15,9%	12	25,0%
16 let	2	3,7%	1	2,3%	2	4,2%

Pokud se podíváme na jednotlivé věkové kategorie zvlášť, zjistíme, že studenti na SOU a SOŠ začínali s pitím alkoholu dříve, než studenti gymnázií, kteří s alkoholem začínali

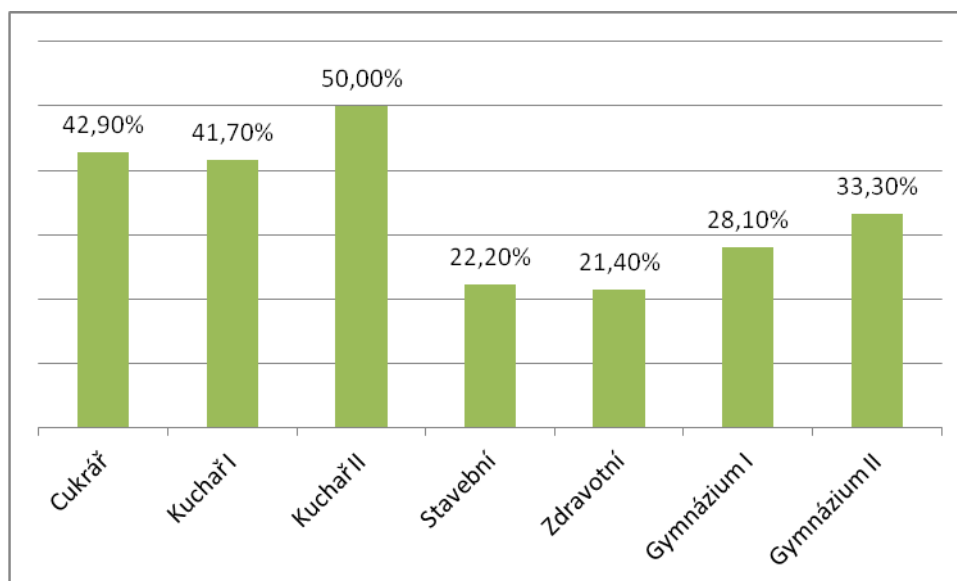
častěji až na druhém stupni ZŠ (ve věku 12 – 13 let). Do tohoto věku mělo na SOU tuto zkušenost za sebou již 37 % studentů ze SOU a 41% ze SOŠ.

Důvodem pro první užití alkoholu respondenti nejčastěji uváděli „ze zvědavosti“ (41,2 %) – 3 respondenti tuto odpověď doplnili dalším vysvětlením, že chtěli ochutnat, co pijí rodiče a dospělí. Od rodinných příslušníků byl alkohol podán 13 studentům (8,5 %) – z důvodu nemoci, na rodinných oslavách a na trávení u oběda.

7.1.3 Užívání marihuany nebo hašiše

Zkušenost s marihuanou má 50 (33%) respondentů. Zkušenosti s marihuanou se v případě jednotlivých typů škol liší – výsledky uvádím v Grafu 5.

Graf 5: Celoživotní prevalence užití marihuany nebo hašiše – porovnání zkušeností v jednotlivých třídách.

Ve třídách odborných učilišť je nad 40 % studentů, kteří již vyzkoušeli marihuanu, na ostatních typech škol je takovýchto studentů méně – pod 35%. Na středních odborných školách je dokonce méně studentů, kteří již vyzkoušeli marihuanu, než ve třídách gymnázií.

První zkušenost s marihuanou v 15 letech uvedlo 45,8 %. Dvě studentky (D9 – Kuchař I a D7 – Kuchař II) měly první zkušenost ve věku nižším, než je 9 let – důvodem prvního užití v tomto věku obě uvádějí zvědavost. Ta je i podle dalších 30 studentů důvodem prvního užití. Vliv party udává 5 studentů.

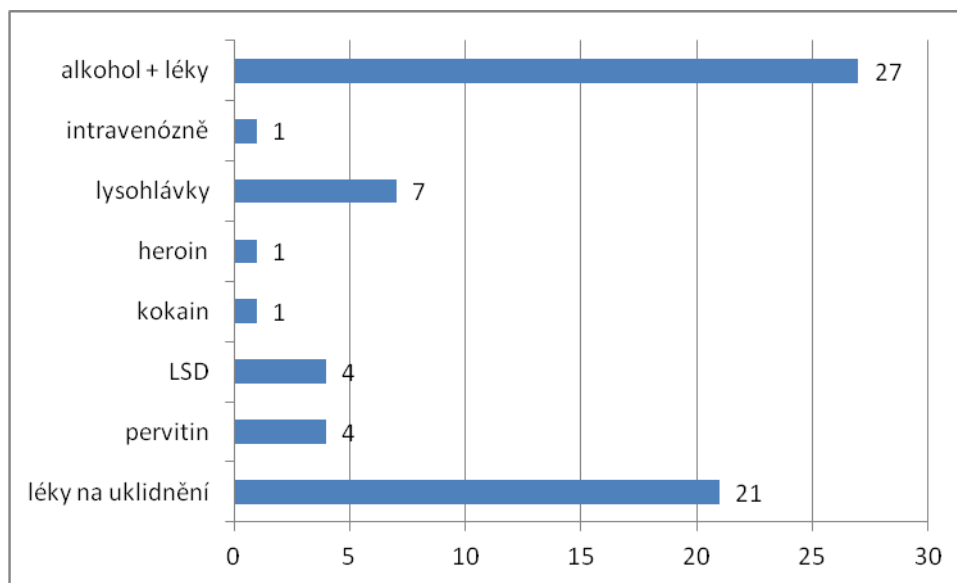
Z těch, co již někdy v životě vyzkoušeli marihuanu, je 68,8% (22) studentů, kteří ji užívali i v posledních 30 dnech. Mezi tyto studenty patří 11 respondentů ze SOU, 3 ze SOŠ a 8 studentů z gymnázií.

Z výsledků CAST dotazníku bylo zjištěno, že 15 respondentů (9,8 %), kteří získali více než 3 body, mají problém s užíváním marihuany. Pokud se podíváme na navštěvovanou školu těchto respondentů, zjistíme, že 14 z nich navštěvuje SOU (z oboru Cukrář: 4 respondenti, z oborů Kuchař I: 5 studentů a Kuchař II: také 5). Patnáctým studentem vykazující problémové užívání marihuany je student Gymnázia II.

7.1.4 Užívání jiných návykových látek

V dotazníku byla prevalence užívání jiných než výše uvedených návykových látek a rizikového chování zkoumána otázkami, pokud vůbec a kolikrát někdy v životě užívali nějakou z vybraných látek nebo vyzkoušeli uvedené kombinace. Počet těch, kteří odpověděli kladně na některou z odpovědí, uvádím v Grafu 6. Vzhledem k jejich nízkému počtu uvádím raději absolutní a ne relativní hodnoty.

Graf 6: Užití jiných návykových látek a výskyt některého z rizikového chování

Intravenózní užití nelegálních návykových látek, užití kokainu a heroinu uvedla 1 studentka (D7 ze třídy Kuchař I, dále uvedla i užití pervitinu, léků na uklidnění bez předepsání lékařem a užití alkoholu v kombinaci s léky). Z těchto látek a jejich kombinací studenti nejčastěji uváděli užití alkoholu v kombinaci s léky – 17,6 % respondentů a 13,7 % respondentů uvedlo užití léků na uklidnění bez předepsání lékařem – tento údaj je potřeba

brát se značnou rezervou – někteří studenti se například během vyplňování dotazníku ptali, zda mají počítat například užití léku ibalgin, pokud je bolela hlava. Je tedy otázkou, kolik studentů zaměnilo tento případ s užitím léků na uklidnění bez předepsání lékařem.

Studenti ze SOŠ uvedli pouze užití léků s tlumivým účinkem a kombinaci léků spolu s alkoholem – ostatní látky nebo rizikové chování negují – v případě gymnázií je to také tak, s výjimkou studenta ze třídy Gymnázium II.

7.2 Sociometrický status studenta a rizikové chování

Nyní se zaměříme na výzkumnou otázku: „Jaký je vztah užívání vybraných návykových látek a postavením studenta ve třídě?“

Pro vyhodnocení, jak jsou na tom respondenti s užíváním návykových látek – jsem zvolila postup, kdy jsem vyhodnotila jejich užívání a chování s ním spojené jako rizikové chování - vyhodnocení tohoto chování pro jednotlivce jsem detailně popsala v kapitole 6.5.

Studenty z každé třídy tedy rozdělují podle míry rizikového chování. První skupinu tvoří jedinci, jejichž míra rizika je nulová, tedy jsou **bez rizika**. Ve druhé skupině jsou studenti s **malým rizikem**, ve třetí se **středním rizikem**, ve čtvrté s **vysokým rizikem** a v páté s **extrémním rizikem** (viz kapitola 6.5). Po rozdělení do těchto skupin přidávám ke každému jedinci hodnotu t-skór sympatie.

Výsledky pro každou třídu zvlášť uvádím společně s jejich sociogramy.

Vysvětlivky pro sociogramy:

Pohlaví: čtverec: chlapec. kruh: dívka

status: velikost (čím větší, tím větší oblíbenost)

---> negativní výběr (nesympatie)

---> oboustranný negativní výběr

---> pozitivní výběr (sympatie)

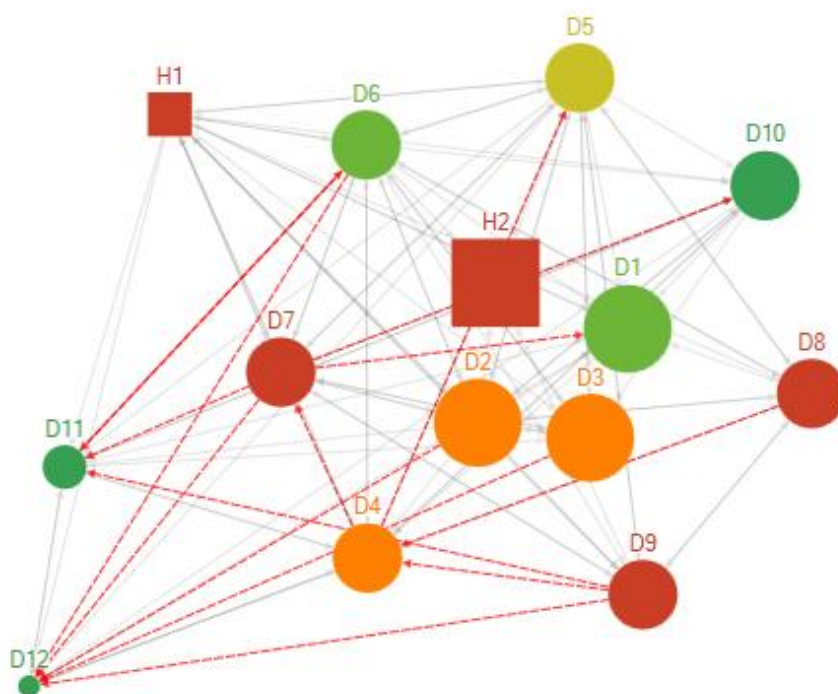
---> oboustranný pozitivní výběr

barva:míra rizika: ■ extrémní riziko, ■ vysoké riziko, ■ střední riziko, ■ malé riziko, ■ bez rizika

7.2.1 Střední odborné učiliště

Výsledky pro třídu Cukrář:

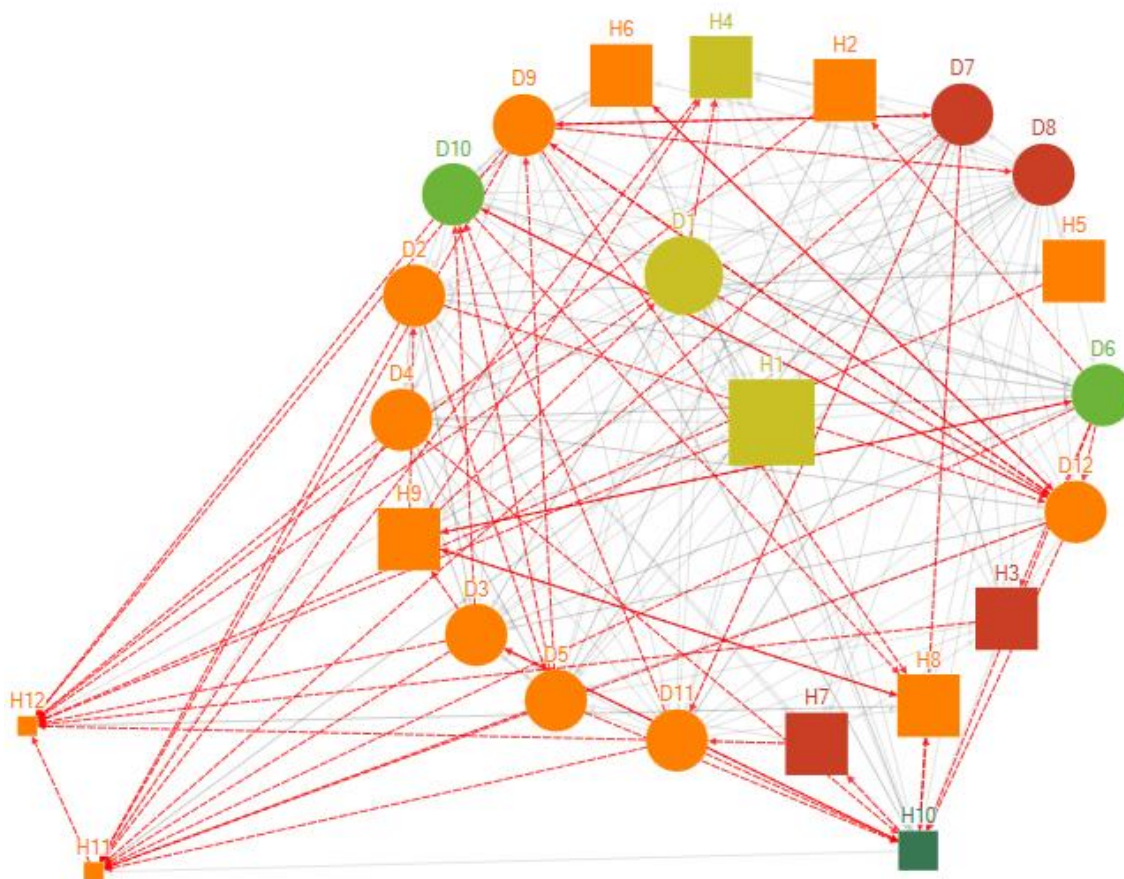
Graf 7: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Cukrář.

V této třídě jsou nejoblíbenějšími studenty 4 respondenti se stejným T-skórem sympatií; studentka D1 s malou mírou rizikového chování, D2 a D3 s vysokým rizikem a H1 s extrémním rizikem (tento respondent je zároveň vlivným studentem). Všichni tyto studenti vykazují rizikové chování – 3 z nich dokonce dvě nejvyšší míry. Studentka D12 s nejnižším T-skórem je ve skupině bez rizika a obdržela negativní vazby také od oblíbených D2 a D3.

Výsledky oboru Kuchař I

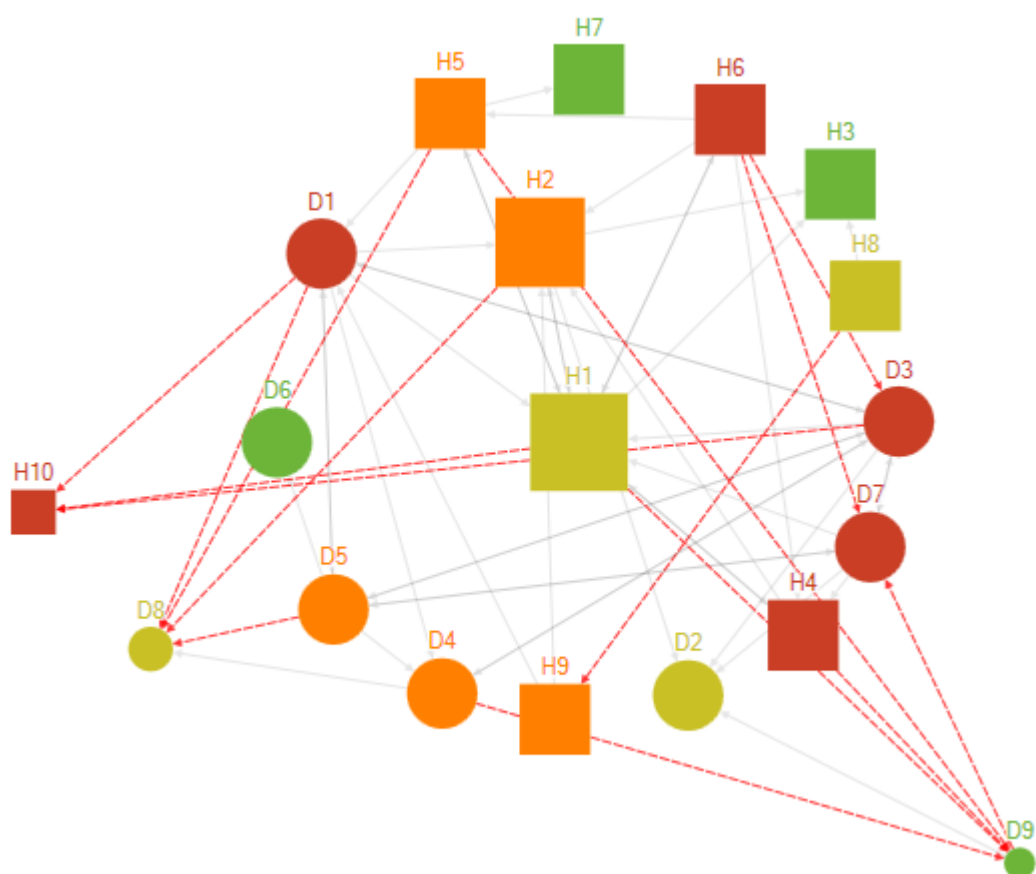
Graf 8: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař I.

V této třídě mají dva studenti H1 a D1 (s nejvyšším T-skórem sympatie) střední míru rizika, přičemž H1 je více oblíbeným. Oba mají negativní vazbu s jedním z nejméně vlivných studentů – s chlapcem H12, jehož riziko je ve vysoké míře. Student H11 je také nejméně oblíbený a jeho riziko je ve stejné míře. Jediným bez rizika je zda student H10, který získává negativní hodnocení převážně od studentů s extrémním nebo vysokým rizikem.

Výsledky oboru Kuchař II

Graf 9: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař II.

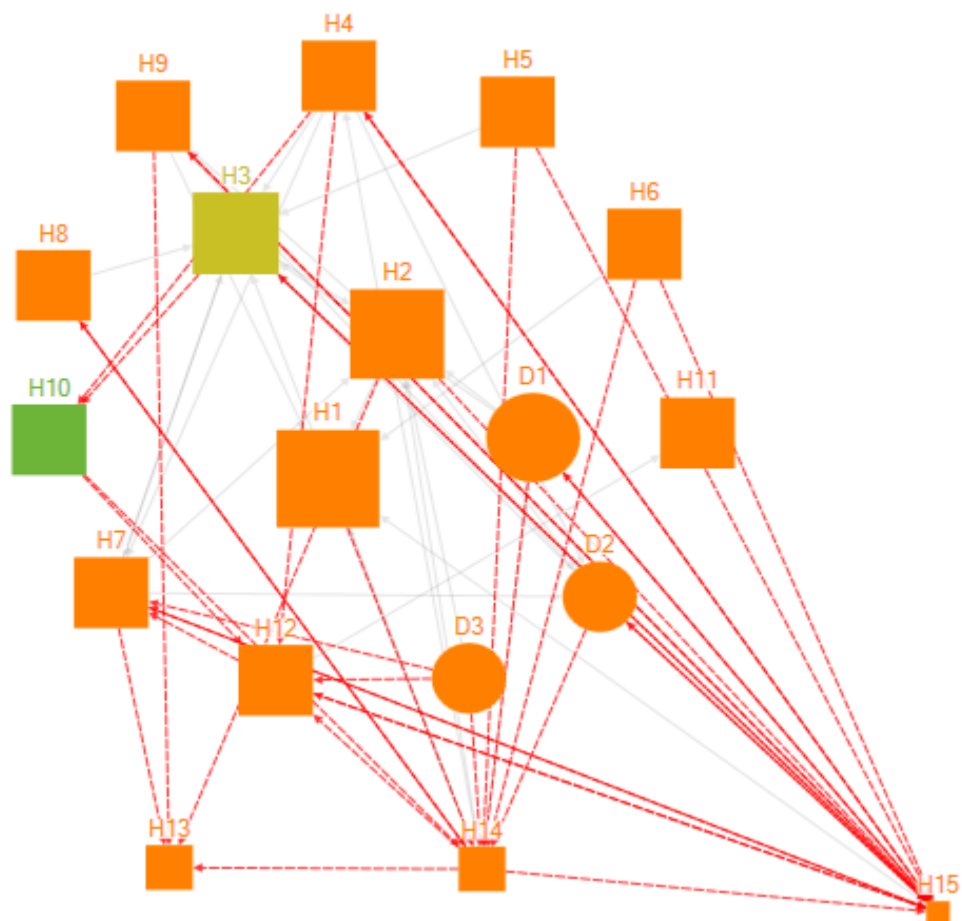

V této třídě není nikdo, jehož míra rizika byla nulová. Nejoblíbenějším studentem je respondent H1 – jeho míra rizika je střední. Na druhém místě je chlapec H2 s vysokou mírou rizika, tento student je i vlivným. Nejméně oblíbeným studentem je dívka D9, jejíž míra rizika je malá a negativní vazby získává od studentů se středním až extrémním rizikem.

7.2.2 Střední odborná škola

Výsledky třídy Stavební

Graf 10: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Stavební.

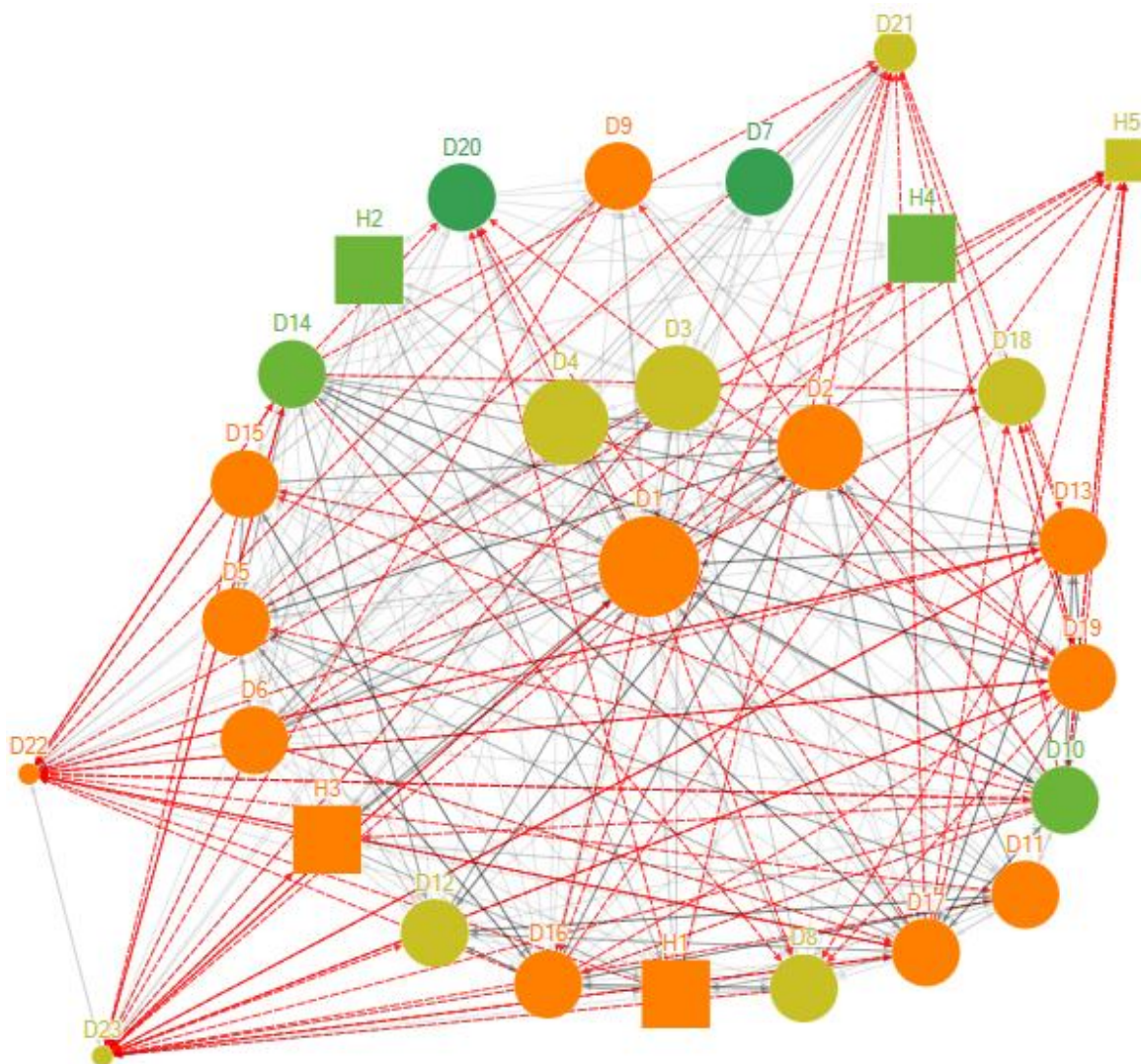

V této třídě není nikdo, kdo by měl extrémní míru rizika. Avšak stejně, jako tomu bylo u předchozí třídy, není zde student, který by byl bez rizika.

Téměř všichni jsou ve vysokém riziku – odlišnými studenty jsou H10 a H3, přičemž H10 má malou míru rizika a H3 střední míru rizika (tento student je v této třídě nejvlivnějším studentem). Nejoblíbenějším jedincem je student H1 a nejméně oblíbený je student H15 – oba s vysokou mírou rizika. Studenti H2 a D1 patří taktéž ke studentům, kteří jsou spíše oblíbenými.

Výsledky třídy Zdravotní

Graf 11: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Zdravotní.

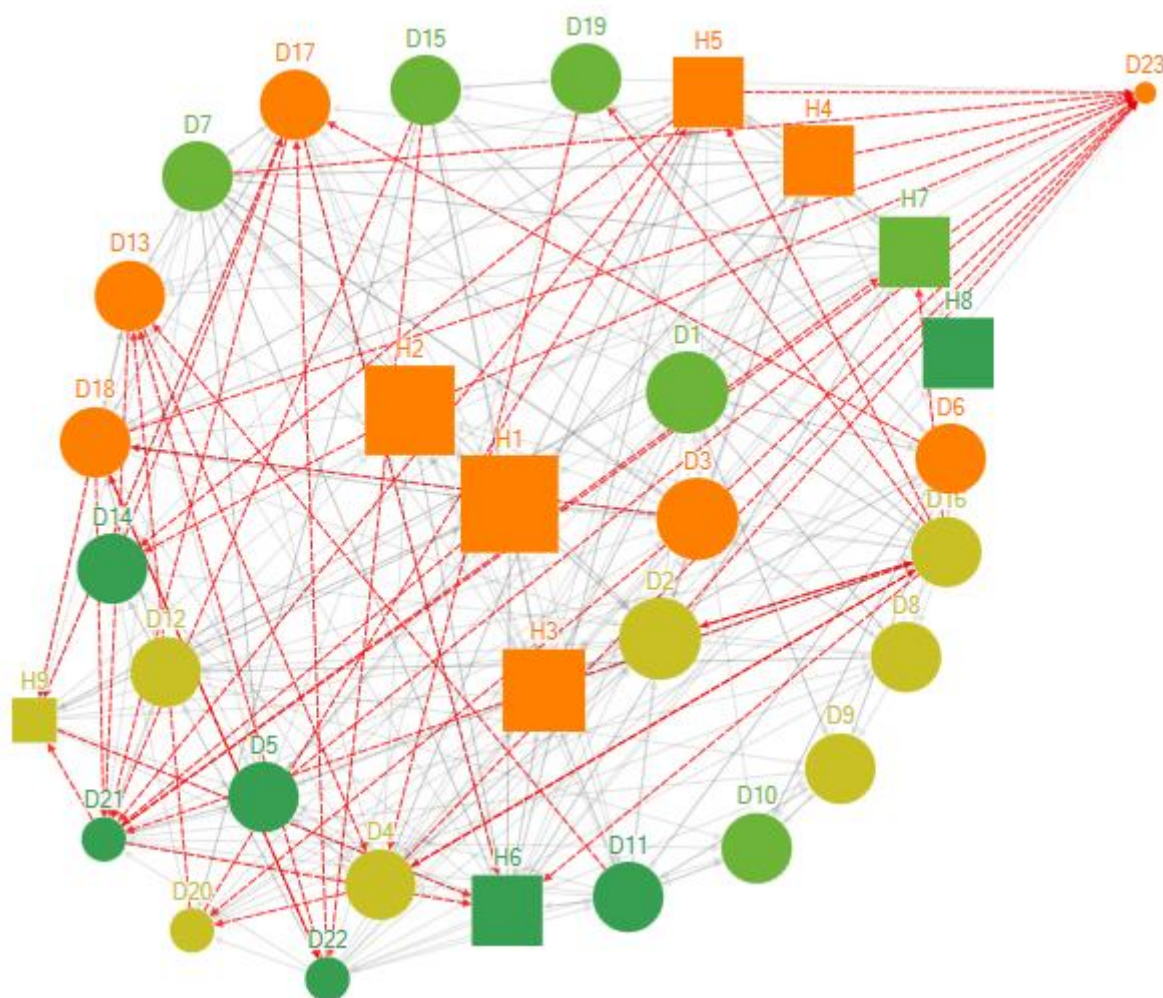
V porovnání s ostatními třídami studenti třídy Zdravotní „vysílali“ nejvíce voleb. V této třídě se nevyskytuje nikdo, jehož rizikové chování dosáhlo extrémní míry rizika. Bez rizika jsou zde pouze dvě dívky - D7 a D20, jež u první zmíněné je T-skór 55 a u druhé 40.

Nejoblíbenější studentkou je dívka D1 s vysokou mírou rizika. Dalšími oblíbenými jedinci, se stejným T-skórem jsou studentky D2 (zároveň i nejvlivnější, také vysoká míra rizika), D3 a D4 (obě ve středním riziku). Nejméně oblíbené jsou studentky D22 (vysoké riziko) a D23 (střední riziko).

7.2.3 Gymnázium

Výsledky třídy Gymnázium I

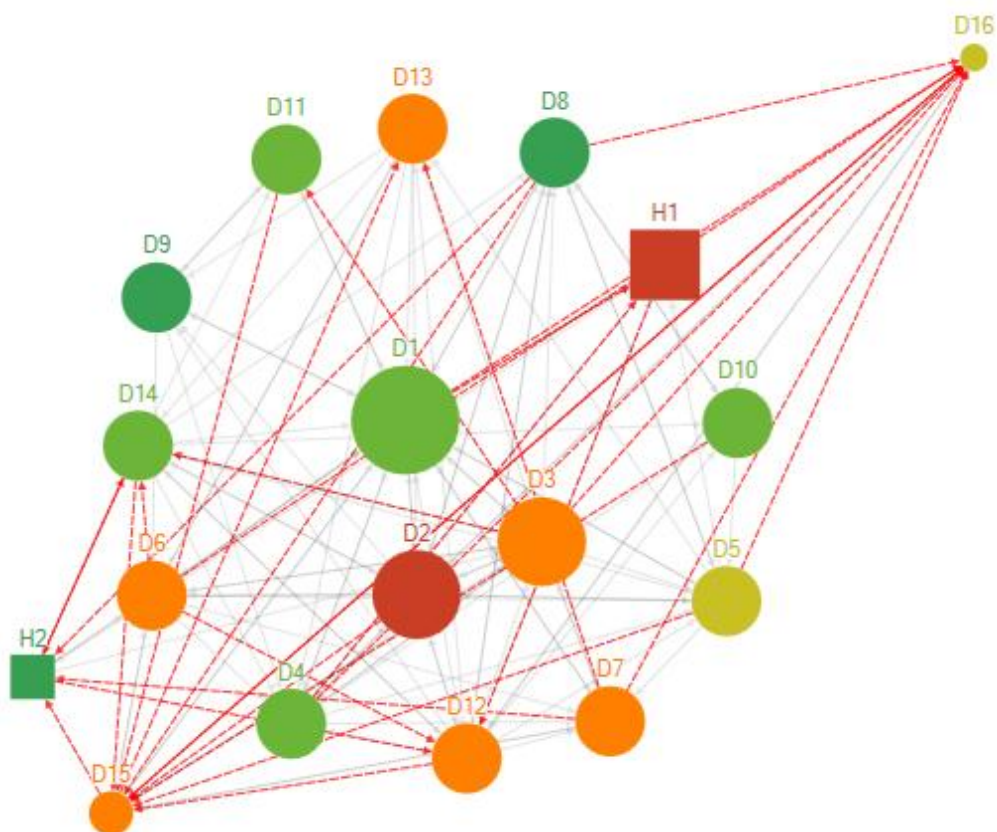
Graf 12: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium I.

V porovnání s ostatními třídami, má tato třída nejvíce jedinců, kteří jsou bez rizika a nejsou zde jedinci s extrémní mírou rizika. Avšak nejsympatičtější student H1 má vysokou míru rizika, stejně tak jako nejméně sympatická studentka D23. Ti, kteří jsou bez rizika, se pohybují na škále oblíbenosti „uprostřed“ již zmíněných studentů.

Výsledky třídy Gymnázium II

Graf 13: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium II.

V porovnání s předchozí třídou, jsou na tomto gymnáziu pouze 3 studenti (D8, D9 a H2), kteří jsou bez rizika a jsou zde 2 studenti, kteří mají i vysokou míru rizika. Malou míru rizika má nejsympatičtější dívka D1. Studentka D16 je v sympatiích jejím protikladem a vykazuje střední míru rizika.

7.2.4 Statistická analýza dat

Výše uvedené výsledky popisují vztahy ve třídě (pouze z hlediska oblíbenosti) v souvislosti s mírou rizika jednotlivců. Na první pohled zde není zřejmé, zda tyto vztahy souvisí s mírou rizika. Nyní se proto zaměříme na zjištění významnosti těchto vztahů a vztahů z hlediska sympatie i vlivu. V Tabulkách 8 a 9 uvádím zjištěné korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie, kde pro Tab. 9 uvádím pouze statisticky významné korelace pro každou třídu zvlášť a v Tabulce 8 výslednou tabulku pro celý výzkumný vzorek.

Tab. 8: Korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie.

		riziko body	vliv T skór	sympatie T skór
riziko body	Pearsonova korelace	1	0,124	0,128
	statistická významnost		0,126	0,115
vliv T-skór	Pearsonova korelace	0,124	1	0,288**
	statistická významnost	0,126		0,000
sympatie T-skór	Pearsonova korelace	0,128	0,288**	1
	statistická významnost	0,115	0,000	

Výstupem této tabulky je korelace 2 proměnných a to T-skórů vlivu a sympatie na-
příč celým výzkumným souborem, kdy pro zvýrazněnou korelaci platí $p = 0,01$. Z hlediska
celého souboru tedy platí, že kdo je vlivný je zároveň i sympatický, nicméně tato souvis-
lost je spíše menší ($r = 0,288$)

V případě jednotlivých tříd uvádím v Tabulce 9 pouze výsledky statisticky význam-
ných korelací pro jednotlivé třídy. Pro ** platí $p = 0,01$ a pro * $p = 0,05$.

Tab. 9: Statisticky významné korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie v jednotlivých třídách.

			VLIV	SYMPATIE
Cukrář	vliv	Pearsonova korelace		<u>0,533</u> *
		hladina významnosti		<u>0,050</u>
Kuchař I	vliv	Pearsonova korelace		-0,562**
		hladina významnosti		0,004
Stavební	vliv	Pearsonova korelace		0,746**
		hladina významnosti		0,000
Zdravotní	riziko	Pearsonova korelace	0,480**	
		hladina významnosti	0,010	
	vliv	Pearsonova korelace		0,643**
		hladina významnosti		0,000
Gymnázium I	vliv	Pearsonova korelace		<u>0,386</u> *
		hladina významnosti		<u>0,029</u>

V uvedených třídách koreluje sympatie s vlivem pozitivně s výjimkou třídy Kuchař I, kde je tato korelace negativní. Pouze u třídy Zdravotní statisticky významné koreluje proměnná „riziko“ a vliv studenta, a to pozitivně – čím vlivnější student, tím větší míru rizika v chování ve vztahu k drogám vykazuje.

V Tabulce 10 porovnávám statistickou významnost rozdílů průměrů T-skórů vlivu a sympatie mezi studenty s menší a větší „mírou rizika jednotlivce“, a to postupně v celém souboru, ve všech typech škol a ve všech třídách (dvouvýběrový t-test). Statisticky významný výsledek zde uvádím tučným písmem. Hodí se připomenout, že standardizovaný T-skór průměrného vlivu či sympatií má pro každou třídu hodnotu 50 bodů, a skór 40 či 60 představuje hodnotu o jednu směrodatnou odchylku menší či větší. Na první pohled je

z tabulky patrné, že průměrný vliv i sympatie „rizikovějších“ jednotlivců jsou většinou výrazně vyšší než u těch „bez nebo s malým rizikem“.

Tab. 10: Statistická významnost – míra rizika jednotlivce v souvislosti s vlivem a sympatiemi ve třídě

		VLIV		SYMPATIE	
	míra rizika	průměr T-skór	statistická významnost	průměr T-skór	statistická významnost
Celý soubor	střední až extrémní	51,3	0,026	50,8	0,109
	žádné až malé	46,4		47,8	
Škola/třída					
SOU celkem	střední až extrémní	51,1	0,226	51,4	0,037
	žádné až malé	45,7		44,6	
Cukrář	střední až extrémní	53,2	0,127	53,6	0,202
	žádné až malé	44,3		43,5	
Kuchař I	střední až extrémní	50,0	0,983	50,6	0,432
	žádné až malé	50,2		45,6	
Kuchař II	střední až extrémní	51,6	0,212	51,2	0,332
	žádné až malé	44,2		45,4	
SOŠ celkem	střední až extrémní	50,9	0,144	50,0	0,982
	žádné až malé	44,8		50,0	
Stavební	střední až extrémní	50,6	0,319	50,2	0,778
	žádné až malé	39,7		47,1	
Zdravotní	střední až extrémní	51,2	0,249	49,8	0,877
	žádné až malé	45,7		50,6	
GYMNÁZIA celkem	střední až extrémní	52,0	0,164	50,8	0,508
	žádné až malé	47,2		48,9	
Gymnázium I	střední až extrémní	51,1	0,550	51,8	0,223
	žádné až malé	48,5		47,3	
Gymnázium II	střední až extrémní	53,8	0,179	48,9	0,621
	žádné až malé	45,2		51,4	

V rámci jednotlivých tříd nejsou rozdíly statisticky významné. Statistická významnost se zde objevuje pouze v případě souhrnných výsledků: pro celý soubor platí, že vlivnější studenti vykazují větší míru rizika a naopak ($p = 0,026$). U středních odborných učilišť (SOU) je statisticky významný rozdíl v průměrných sympatiích: rizikovější studenti jsou zde prokazatelně sympatičtější ($p = 0,037$).

Dalším faktorem, který by mohl ovlivňovat sociometrické postavení studenta ve třídě je nejen celkové rizikové chování (tedy míra rizika jednotlivce), ale i užívání konkrétních látek v posledním měsíci (LMP = Last-month prevalence). V Tabulce 11 uvádím výsledky pro jednotlivé třídy, které jsou statisticky významné.

Tab. 11: Sociometrické postavení studentů a užití konkrétní návykové látky v posledním měsíci – statistická významnost; t-test

			VLIV		SYMPATIE	
	třída	LMP	průměr T-skór	statistická vý- znamnost	průměr T-skór	statistická vý- znamnost
cigarety	Cukrář	ANO	55,4	0,016	53,0	0,296
		NE	42,8		45,9	
	Zdravotní	ANO	54,8	0,028	52,1	0,353
		NE	46,4		48,4	
alkohol	Kuchař I	ANO	49,1	0,031	50,6	0,177
		NE	71,1		36,3	
marihuana	Zdravotní	ANO	60,7	0,018	53,9	0,588
		NE	49,2		49,7	

Kouření cigaret za posledních 30 dní souvisí se získaným vlivem v případě třídy Cukrářů a Zdravotní školy. Respondenti, kteří uvedli kouření cigaret v posledním měsíci, jsou v těchto třídách spíše vlivnými studenty a naopak. Pro zdravotní školu navíc platí tato souvislost v případě užívání marihuany. V případě alkoholu platí ve třídě Kuchař I, že ten, kdo zde nepil v posledních 30 dnech, patří mezi vlivnější studenty.

7.3 Subjektivní pohled studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě

Níže prezentovanými výsledky sleduji výzkumnou otázku: Jaký je subjektivní pohled studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě z důvodu užívání nebo neužívání jednotlivých návykových látek?

Respondenti v dotazníku odpovídali na otázku, zda si myslí, že je jejich postavení ve třídě ovlivněno tím, zda užívají nebo neužívají určitou návykovou látku. Tato otázka vždy ukončovala set otázek týkajících se jednotlivých látek a byla doplněna o možnost odůvodnit své tvrzení (viz Příloha 1: otázky: 7, 16, 31).

7.3.1 Kouření cigaret

Tab. 12: Ovlivnění postavení ve třídě kouřením/nekouřením cigaret.

	LMP - cigarety		vliv T skór	sympatie T skór
ovlivňuje postavení	ne	ano	průměry	
ANO	12	6	46,4	49,6
NE	54	79	50,6	50,1

Respondenti ve většině případů (88%) odpovídají, že podle jejich názoru kouření/nekouření **neovlivňuje** postavení ve třídě, ať už někdy v životě kouřili či ne. Jako odůvodnění své odpovědi uváděli, „že se to u nich ve třídě neřeší a je to každého věc“.

Pouze 7% z těch, co v posledních 30 dnech kouřili, si myslí, že toto chování jejich postavení ve třídě ovlivňuje. Např.: „Sblížila jsem se více spolužáky, mají mne za rebela“.

Ti, co v posledním měsíci nekouřili a domnívají se, že jejich postavení tím je ovlivněné (18 % respondentů), odůvodňovali své kladné odpovědi následovně: „Vytváří se skupinky kouřících – ostatní mimo dění, kuřák se baví s kuřáky, kdo nekouří, o tom si myslí, že je hloupý, že nekouří“.

Respondenti, kteří mají pocit, že je jejich chováním ovlivněné postavení mají sympatie a vliv spíše nižší a naopak.

7.3.2 Užívání alkoholu

Tab. 13: Ovlivnění postavení ve třídě užíváním/neužíváním alkoholu.

	LMP - alkohol		vliv T skór	sympatie T skór
ovlivňuje postavení	ne	ano	průměry	
ANO	2	6	45,4	55,9
NE	20	125	50,3	49,7

V případě alkoholu můžeme říci, že si respondenti téměř jednoznačně myslí, že pítí či nepítí alkoholu nijak **neovlivňuje** jejich postavení (145 respondentů; 95%). Nejčastěji odpovídali následovně: *„Pokud to nepřehání – není důvod, nikdo to neřeší, naše třída to nerozděluje, respektujeme se, všichni jsme si rovni – není důvod dávat ty, co nepijí mimo partu.“*

Pouze 8 studentů (5 %) si myslí, že jejich užívání alkoholu ovlivňuje jejich postavení: *„Kdo nepije je za slušáka, kouká se na to, kdo kolik vypije a vydrží, na párty se víc pobavím.“* Z těchto respondentů jsou pouze 2 studenti, kteří v posledním měsíci neužili alkohol a zároveň se domnívají, že je jejich postavení ovlivněné – jako důvod uvedli: *„Vznikají party, pokud nebudete v náladě – budete úzkoprsí a málokdo se umí bavit bez alkoholu.“*

Studenti, kteří si nemyslí, že je jejich postavení ovlivněné tím, že alkohol nepijí, udávali následující: *„Je to má věc, že nechci pít alkohol, nesetkala jsem se s narážkami, třída to nerozděluje, jsme rozumní a nehledíme na to, jestli pijeme, ve třídě se o tom nebavíme“.*

Průměry T-skór vlivu nejsou výrazně rozdílné, avšak ti, co si myslí, že je jejich postavení ovlivňováno, mají nižší T-skór vlivu, než druhá skupina studentů. V případě sympatií je tomu naopak.

7.3.3 Užívání marihuany, popř. hašišu

Tab. 14: Ovlivnění postavení ve třídě užíváním/neužíváním marihuany.

	LMP - marihuana		vliv T skór	sympatie T skór
ovlivňuje postavení	ne	ano	průměry	
ANO	15	3	48,0	50,6
NE	112	18	50,2	50,1

Většinový názor respondentů je, že jejich užívání či neužívání marihuany **neovlivňuje** postavení ve třídě. Opačný názor zastává pouze 12% studentů (18 respondentů).

Z těch, co užili marihuanu v posledním měsíci, si pouze 3 lidé myslí, že je jejich postavení ovlivněno a svůj názor doplňují odpovědi: „*Třída je rozumná – vyhýbá se tomu*“ a poslední dva se shodují: „*ten, kdo ji užívá, má postavení feťáka.*“.

Celkem 12% respondentů, kteří marihuanu v tomto období neužili si myslí, že je jejich postavení ovlivněno. Studenti gymnázia zde většinou vnímají to, že je jejich postavení díky tomu lepší - například: „*Nikdo nemá rád vyhulence*“ (H9 – Gymnázium I) „*Jako nekuřáci marihuany si rozumíme*“ (H7, Gymnázium I). „*Ti, co užívají, se baví ve skupinkách*“ (-studentka D6 - Kuchař I). „*Pár lidí je z toho úplně vymaštěných*“ (H9, Kuchař II)

Respondenti, kteří si myslí, že je jejich postavení ovlivněno, mají nepatrně nižší T-skór vlivu, než respondenti ve druhé skupině. Rozdíl u průměrů sympatií je zanedbatelný.

8 Diskuze

Některé otázky v dotazníku jednotliví respondenti ponechali bez odpovědi, tato skutečnost mohla být zapříčiněna obavou o zachování anonymity či z nepozornosti – nejvíce dotazníků, které nebyly zcela vyplněné, byly z učilišť, které navštěvují převážně studenti s dyslexií či dysgrafií. Pro validitu výzkumu je tedy zásadní upřímnost respondentů při vyplňování dotazníků – tu jsem se pokusila zajistit zaručením anonymity všem studentům, vysvětlením potřeby označit dotazníky celými jmény a také přesného popisu postupu přepisování dat. Dále jsem pro další ověření této validity zařadila do otázek lživou otázku, byť jen jednu, která se dotazovala na neexistující návykovou látku Netalin. Lze se tedy domnívat, že vstřícným přístupem ke studentům a použitím kontrolní otázky alespoň trochu přispělo k získání upřímných odpovědí. Z hlediska reliability dat bych zde ráda zmínila získané odpovědi na otázku dotazující se na užití léků na uklidnění (bez předepsání lékařem) – na tento údaj je potřeba se dívat kriticky – někteří studenti se například během vyplňování dotazníku ptali, zda mají počítat například užití léku ibalgin, pokud je bolela hlava. Je tedy otázkou, kolik studentů zaměnilo tento případ s užitím léků na uklidnění bez předepsání lékařem.

V prezentovaných výsledcích jsem sledovala odpovědi na výzkumné otázky. V případě otázky, která zjišťovala, jaké jsou rozdíly z hlediska užívání návykových látek podle typu studované střední školy, jsem došla k následujícím výsledkům, které se téměř shodují s hypotézou, že míra zkušeností je nepřímo úměrná úrovni vzdělání. Se sledovanými návykovými látkami mají více zkušeností studenti odborných učilišť, kteří je také užívají ve větší míře a rizikověji, než studenti zbývajících typů středních škol. Výjimku tvoří pouze celoživotní prevalence užívání alkoholu, kde jsou výsledky podle typu škol téměř shodné. Další výjimkou je celoživotní prevalence a 30 - ti denní prevalence užívání marihuany na SOŠ a gymnáziích, kde jsem došla k výsledku, že na středních odborných školách je dokonce méně studentů, kteří již marihuanu vyzkoušeli a užili jí v posledním měsíci, než ve třídách gymnázií. Rozdíly mezi mírou zkušeností na SOŠ a gymnáziích mohou být zapříčiněné výběrem škol v daném kraji nebo také skutečností, že se tato míra u studentů těchto dvou typů škol mění podle blíže nezjištěných trendů.

Pro odpověď na první výzkumnou otázku, jaký je vztah užívání vybraných návykových látek a postavením studenta ve třídě, jsem použila sociometrický ratingový dotazník, který jsem pro účely výzkumu modifikovala. Změnou tohoto dotazníku mohlo dojít ke zkreslení výsledků celé sociometrie třídy, jelikož jsem v dotazníku neuvedla 2. stupeň

hodnocení pro vliv a sympatie. Zpětně, podle získaných dat (zejména ze školy Zdravotní) se domnívám, že by někteří studenti neoznačili prvním stupněm hodnocení tolik spolužáků, pokud by měli na výběr z více stupňů hodnocení. Tímto zjednodušením tak mohlo dojít k setření rozdílů mezi nejoblíbenějšími (či nejvlivnějšími) studenty a jejich spolužáky, kteří nejsou v kolektivu až tak oblíbenými (vlivnými), ale přesto z tohoto kolektivu nejsou vyčleněni.

Ze získaných výsledků nelze zcela jednoznačně určit, jaký je vztah mezi užíváním návykových látek a postavením studenta v jednotlivých třídách. Užívání návykových látek se objevuje napříč celou třídou, bez jasné souvislosti se sociometrickým postavením jedinců ve třídě. Z výsledků korelací byla zjištěna statisticky významná pozitivní souvislost míry rizika se získaným vlivem v rámci celého souboru dohromady a také pozitivní souvislosti míry rizika a získaných sympatií v rámci tříd ze středních odborných učilišť. Nicméně z výsledků, byť nejsou tolik statisticky významné, taktéž vyplývá, že méně rizikovní studenti mají vliv i sympatie menší, než ti, co jsou ve vyšším riziku. Pokud se znovu zaměříme na sociogramy a pomineme statistickou významnost tohoto jevu, zjistíme, že souvislost s užíváním návykových látek a postavením studenta ve třídě se potvrzuje spíše ve třídách, kde je menší kolektiv (třídy do 20 studentů). Avšak podle výsledků statistické významnosti, nelze jednoznačně potvrdit, zda je míra zkušeností s návykovými látkami přímo úměrná sociometrickému statusu studenta ve třídě (Šafránková, 2010).

V případě užívání konkrétních návykových látek v posledních 30 – ti dnech a sociometrickým postavením studenta ve třídě, bylo zjištěno, že ve třídách Cukrář a Zdravotní souvisí kouření cigaret v posledních 30 dnech se získaným vlivem. Ve třídě Zdravotní dále platí tato souvislost i pro užití marihuany. Ve třídě Kuchař I jsou výsledky v případě užívání alkoholu opačné – ten, kdo zde v posledním měsíci pil alkohol, má spíše menší vliv.

9 Závěr

V této bakalářské práci jsem chtěla potvrdit předpoklad o existující souvislosti ve vztahu mezi sociometrickým statutem studenta ve třídě a užíváním vybraných návykových látek. Volbu návykových látek, na které jsem se zaměřila, jsem vybrala podle dosavadních výzkumů zabývajících se užíváním návykových látek u mládeže, kde se jako nejčastější (s vysokou celoživotní prevalencí) objevují: kouření cigaret, užívání alkoholu a marihuany. Tyto výzkumy a jejich stručné výsledky jsem popsala v teoretické části práce. Dále jsem zde popsala motivace, které mladistvé jedince vedou k užívání návykových látek a sociometrii, pomocí níž jsem získávala výsledky.

Praktická část byla zaměřená na popis metodologie výzkumu a následně na popis metod zpracování dat a získávání výsledků a dále na přehled výsledků samotných.

V rámci výzkumu na jednotlivých typech středních škol se objevily rozdíly podle typu studované střední školy z hlediska užívání návykových látek. Bylo zjištěno, že míra zkušeností studentů odborných učilišť je nepřímo úměrná úrovni vzdělání v porovnání se zbylými typy středních škol. Avšak na těchto školách je tomu naopak – studenti gymnázií (vyšší úroveň vzdělání) mají spíše větší zkušenosti, než studenti maturitních oborů stavební a zdravotní školy. Vzhledem k tomu, že dosud jiné výzkumy tento poslední rozdíl neprezentovaly, nelze jej v žádném případě zobecňovat. Naopak pokládám za vhodné se tomuto tématu a případnému novému trendu věnovat - například ve výzkumech pro utváření programů primární prevence – pro případné změny v dosavadních modelech této prevence na jednotlivých středních školách.

Ve výzkumu bakalářské práce bylo dále zjištěno, že subjektivní názor většiny studentů (v rámci všech tříd) je takový, že jejich postavení ve třídě není ovlivněno tím, zda užívají nebo neužívají konkrétní návykovou látku, protože se tyto záležitosti neřeší nebo jsou vůči takovým jedincům tolerantní, jelikož je to pouze „jejich věc“.

Na základě získaných dat a diskutovaných výsledků nelze jednoznačně odpovědět na první a hlavní výzkumnou otázku, jaký je vztah užívání návykových látek s postavením studenta ve třídě. Byly zjištěny pouze vztahy ve třídách Cukrář, Kuchař I a Zdravotní, kde bylo zkoumáno užití konkrétních látek za posledních 30 dní v souvislosti se získaným vlivem. V případě tříd Cukrář (kouření cigaret) a Zdravotní (kouření cigaret a užití marihuany) šlo o přímou úměrnost užití v posledním měsíci se získaným vlivem a v případě třídy Kuchař I (zkoumaná látka: alkohol) šlo o nepřímou úměrnost.

Abychom tyto závěry mohli zobecnit nebo v první řadě potvrdit, bylo by vhodné pro další případný výzkum rozšířit soubor o další třídy a jelikož tato práce byla zaměřená na školy pouze z jednoho kraje, bylo by zajisté přínosné výzkum provést na školách v jiných krajích České republiky.

Domnívám se, že by bylo zajímavé sledovat tyto třídy v průběhu jejich studia – jak se budou měnit jejich sociální vztahy, zkušenosti a názory na ovlivnění užívání návykových látek s jejich postavením ve třídě. Pro zjištění posledního by bylo vhodné provést rozhovory, jako v případě Šafránkové (2010), protože studenti na tuto otázku v dotazníku ne vždy odpověděli a některé jejich odpovědi by se v případě rozhovoru daly objasnit či upřesnit.

10 Použitá literatura:

- [1] **A Kluby ČR o.p.s.** (2011). *Mládež a návykové látky*. Brno: A Kluby ČR o.p.s. Notes: Výzkumná zpráva 2011. Bez ISBN
- [2] **Boroš, J.** (2001). *Základy sociálnej psychologie: pre študujúcich humánne, sociálne a ekonomické vedy*. Bratislava: Iris. ISBN 80-89018-20-3
- [3] **Broža, J.** (2008). *Děti a mladiství*. In Kalina et al.: *Základy klinické adiktologie* (s. 253 – 263). Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1411-0
- [4] **Csémy, L., & Chomynová, P.** (2012). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Přehled hlavních výsledků studie v České republice v roce 2011. Zaostřeno na drogy 10 (1)*. Praha: Úřad vlády České republiky. Bez ISBN
- [5] **Csémy, L., Chomynová, P., Sadílek, P.** (2009). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2007*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-87041-94-9
- [6] **Diego, M. A., Field, T. M., & Sanders, C. E.** (2003). *Academic performance, popularity, and depression predict adolescent substance use*. *Adolescence*, 38, s. 35 – 42.
- [7] **Cheung, C. K., & Tse, J. W. L.** (2010). *Popularity among peers as a condition for a child's risk of substance abuse*. *Journal of Drug Issues*, 40 (3), s. 577 – 608. ISSN 00220426
- [8] **Frouzová, M.** (2003). *Psychologické a psychosociální faktory vzniku a rozvoje závislosti*. In Kalina et al.: *Drogy a drogové závislosti 1: mezioborový přístup*. (s. 124-129) Praha: Úřad vlády. ISBN 80-86734-05-6
- [9] **Gillernová, I.** (1998). *Sociální psychologie školy*. In Výrost, J. & Slaměník, I.: *Aplikovaná sociální psychologie I.* (s. 259-297) Praha: Portál. ISBN 80-247-0042-5

- [10] **Hrabal, V.** (2002). *Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0319-5

- [11] **Hrabal, V. st. & Helus, Z.** (1984). *Sociální psychologie pro učitele: Základní pojmy a pedagogické aplikace*. Praha: Karlova Univerzita v Praze. Bez ISBN

- [12] **Jankovský, J.** (2003). *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-329-6

- [13] **Kalman, M., Sigmund, E., Sigmundová, D., Hamřík, Z., Beneš, L.,...Csémy, L.** (2011). *Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků 2011*. Olomouc: Universita Palackého. ISBN 978-80-244-2986-1

- [14] **Kudrle, S.** (2003). *Úvod do bio-psycho-socio-spirituálního modelu závislosti*. In Kalina a kol.: *Drogy a drogové závislosti 1: mezioborový přístup*. (s. 91-95) Praha: Úřad vlády. ISBN 80-86734-05-6

- [15] **Legleye, S., Piontek, D., Kraus, L.** (2010). Psychometric properties of the Cannabis Abuse Screening Test (CAST) in a French sample of adolescents. *Drug and Alcohol Depend*, 2(3), 229 – 235. doi:10.1016/j.drugalcdep.2010.08.011

- [16] **Miovský, M. et al.** (2008). *Konopí a konopné drogy: Adiktologické kompendium*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-0865-2

- [17] **Mravčík, V., Grohmannová, K., Chomynová, P., Nečas, V., Grolmusová, L., Kiššová, L., Nechanská, B., Fidesová, H., Kalina, K., Vopravil, J., Kostelecká, L., Jurystová, L.** (2012). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2011*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-067-4

- [18] **Nakonečný, M.** (2000). *Sociální psychologie*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0690-7

- [19] **Petrusek, M.** (1969). *Sociometrie: teorie, metoda, techniky*. Praha: Svoboda
ISBN 25-055-69
- [20] **Šafránková, M.** (2010). *Prevalence užívání konopných drog 16letými studenty – vliv užívání konopných drog na sociální status studenta ve školní třídě*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí práce Mgr. Jaroslav Vacek.
- [21] **Vágnerová, M.** (2002). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-678-0

11 Přílohy

11.1 Příloha 1 – dotazník použitý pro účely výzkumu

DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Iveta Vopálková a jsem studentka 3. ročníku adiktologie na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Chci Vás požádat o vyplnění dotazníku, který je součástí výzkumu v rámci mé bakalářské práce. Účast na výzkumu je dobrovolná. Údaje Vámi vyplněné budou zpracovány zcela anonymně (jména budou převedena do kódů, dotazníky poté skartovány) a nedostanou se do ruky nikomu jinému než mně. Tento dotazník není žádný test, a proto tu nejsou správné ani špatné odpovědi – jediné „správné“ odpovědi jsou ty, které jsou upřímné a pravdivé a které vystihují Vaše vlastní zkušenosti nebo pocity.

U většiny otázek jsou odpovědi předznačené. Pokud mezi nimi nenajdete odpověď, která by vystihovala Váš názor nebo Vaše zkušenosti přesně, označte tu odpověď, která je významem nejbližší. Na otázky odpovídejte tak, že křížkem označíte příslušný rámeček nebo u otázek, které to vyžadují, vypište volnou odpověď.

Pokud budete mít nějaké dotazy nebo nejasnosti, určitě se neváhejte přihlásit. Přijdu k Vaší lavici a individuálně Vám vše vysvětlím.

Děkuji za Vaši ochotu.

JMÉNO A PŘÍJMENÍ: _____

VĚK : _____

- A. *Ke každé následující otázce napište libovolný počet jmen a příjmení spolužáků z Vaší třídy, které nejlépe charakterizují následující otázky. Napište vždy alespoň jednoho spolužáka a nepište sebe sama. Při hodnocení se rozhodujte sami, nedívejte se k sousedovi. Jednak byste jej tím ovlivňovali, jednak byste se sami mohli dát ovlivnit a tím by se znehodnotil Váš výsledek.*

1. Kdo podle Vás ve třídě patří mezi nejvlivnější studenty?

Vlivný je ten, jehož názory a chování se řídí ostatní - jak se říká: ostatní „na něj dají“.

V tomto dotazu záleží jen na tom, je-li žák vlivný, nezáleží na tom, je-li jeho vliv „dobrý“ nebo „špatný“.

2. Kdo má podle Vás slabý nebo téměř žádný vliv?

3. Kdo Vám je ve třídě sympatický?

Sympatický je ten, kdo je příjemný, s kým se rádi stýkáme. Každý člověk má rád trochu jiné lidi, vzájemné domlouvání či opisování nemá proto žádný smysl.

4. Kdo Vám je ve třídě nesympatický?

B. Vyberte právě jednu odpověď nebo tam, kde to otázka požaduje, doplňte slovně:

a) *Následující otázky se týkají kouření cigaret:*

1. Kolikrát jsi kouřil/a cigarety za celý život?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Pokud jste zaškrtnli odpověď NIKDY, pokračujte na otázku č.: 5.

2. Kolik let Vám bylo, když jste POPRVÉ zkusil/a kouřit první cigaretu?

9 let a méně	10 let	11 let	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8

3. Z jakého důvodu jste poprvé vyzkoušel/a cigaretu?

☐ Chtěl/a jsem se dostat do nálady	1
☐ Nechtěl/a jsem stát mimo partu	2
☐ Neměl/a jsem co dělat	3
☐ Ze zvědavosti	4
☐ Chtěl/a jsem zapomenout na starosti	5
☐ Nevzpomínám si	6
☐ Z jiného důvodu (doplňte):.....	7

4. Jak často a kolik cigaret jste kouřil/a během POSLEDNÍCH 30 DNÍ?

☐ Méně než 1 cigaretu za týden	1
☐ Kouřil/a, ale ne denně	2
☐ 1– 5 cigaret denně	3
☐ 6 – 10 cigaret denně	4
☐ 11 – 20 cigaret denně	5
☐ Více než 20 cigaret denně	6

5. Měl/a jste někdy možnost kouřit cigarety a přesto jste to neuděl/a?

☐ NE ☐ ANO

1 2

Pokud ANO, kolikrát v životě se Vám to stalo?

1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a více-
☐	☐	☐	☐	☐	☐
krát					

1 2 3 4 5 6

6. Máte ve třídě spolužáky, kteří kouří cigarety, když se sejdete mimo školu?

ANO ☐ NE ☐

1 2

7. Myslíte si, že kouření nebo nekouření cigaret ovlivňuje Vaše postavení ve třídě?

ANO ☐ NE ☐

1 2

Své tvrzení, prosím, odůvodněte:

.....

.....

.....

.....

b) *Následující otázky se týkají užívání alkoholu:*

8. Kolikrát za celý život jste pil/a alkohol?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Pokud jste zaškrtnli odpověď NIKDY, pokračujte na otázku č.: 14.

9. Kolik let Vám bylo, když jste POPRVÉ ochutnal/a alkohol?

9 let a méně	10 let	11 let	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8

10. Z jakého důvodu jste poprvé ochutnal/a alkohol?

☐ Chtěl/a jsem se dostat do nálady	1
☐ Nechtěl/a jsem stát mimo partu	2
☐ Neměl/a jsem co dělat	3
☐ Ze zvědavosti	4
☐ Chtěl/a jsem zapomenout na starosti	5
☐ Nevzpomínám si	6
☐ Z jiného důvodu (doplňte):.....	7

11. Jak často jste pil/a alkohol během POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCŮ?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

12. Jak často jste pil/a alkohol během POSLEDNÍCH 30 DNÍ?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

13. Kolikrát (pokud vůbec) jste vypil/a pět nebo více sklenic alkoholu za sebou (to znamená při jedné příležitosti) (Sklenice alkoholu = sklenice vína (2 dcl) nebo 0,5 l piva nebo jednu skleničku (0,5dcl) destilátu („panák“))?

☐ Ani jednou	1
☐ Jednou	2
☐ Dvakrát	3
☐ Třikrát až pětkrát	4
☐ 6krát až 9krát	5
☐ 10krát a vícekrát	6

14. Měl/a jste někdy možnost ochutnat alkohol a přesto jste to neuděl/a?

☐ NE	☐ ANO
1	2

Pokud ANO, kolikrát v životě se Vám to stalo?

1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6

15. Máte ve třídě spolužáky, kteří pijí alkohol, když se sejdete mimo školu?

ANO ☐ NE ☐
1 2

16. Myslíte si, že užívání nebo neužívání alkoholu ovlivňuje Vaše postavení ve třídě?

ANO ☐ NE ☐
1 2

Své tvrzení, prosím, odůvodněte:

.....
.....
.....
.....

c) Následující otázky se týkají MARIHUANY NEBO HAŠIŠE:

17. Kolikrát jsi užil/a marihuanu nebo hašiš za celý život?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Pokud jste zaškrtnli odpověď nikdy, pokračujte na otázku č.: 29.

18. V kolika letech poprvé jste užil/a marihuanu nebo hašiš?

9 let a méně	10 let	11 let	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8

19. Z jakého důvodu jste poprvé vyzkoušel/a marihuanu nebo hašiš?

☐ Chtěl/a jsem se dostat do nálady	1
☐ Nechtěl/a jsem stát mimo partu	2
☐ Neměl/a jsem co dělat	3
☐ Ze zvědavosti	4
☐ Chtěl/a jsem zapomenout na starosti	5
☐ Nevzpomínám si	6
☐ Z jiného důvodu (doplňte):	7

Užil/a jste marihuanu nebo hašiš v POSLEDNÍM ROCE?

ANO ☐

NE ☐

1

2

Pokud jste zaškrtnli odpověď NE, pokračujte na otázku č.: 23.

20. Kolikrát jste užil/a marihuanu nebo hašiš v POSLEDNÍM ROCE?

1x – 2x

3x – 5x

6x – 9x

10x – 19x

20x – 39x

40x a vícekrát

☐☐☐☐☐☐

1

2

3

4

5

6

21. Kolikrát jste užil/a marihuanu nebo hašiš v POSLEDNÍCH 30-TI DNECH?

1x – 2x

3x – 5x

6x – 9x

10x – 19x

20x – 39x

40x a vícekrát

☐☐☐☐☐☐

1

2

3

4

5

6

22. Užil/a jste někdy marihuanu před polednem?

Nikdy

zřídka

čas od času

celkem často

velmi často

☐☐☐☐☐

1

2

3

4

5

23. Užil/a jste někdy marihuanu, když jste byl/a sám/sama?

Nikdy

zřídka

čas od času

celkem často

velmi často

☐☐☐☐☐

1

2

3

4

5

24. Měl/a jste někdy problémy s pamětí, když jste kouřil/a marihuanu?

Nikdy

zřídka

čas od času

celkem často

velmi často

☐☐☐☐☐

1

2

3

4

5

25. Řekli Vám někdy Vaši kamarádi nebo příbuzní, že byste měl/a omezit užívání marihuany?

Nikdy

zřídka

čas od času

celkem často

velmi často

☐☐☐☐☐

1

2

3

4

5

26. Zkoušel/a jste někdy omezit nebo ukončit užívání marihuany, ale bez úspěchu?

Nikdy	zřídka	čas od času	celkem často	velmi často
☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

27. Měl/a jste někdy nějaké problémy způsobené užíváním marihuany? (hádka, rvačka, nehoda, špatné výsledky ve škole, aj.)?

Nikdy	zřídka	čas od času	celkem často	velmi často
☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

28. Měl/a jste někdy možnost vyzkoušet marihuanu nebo hašiš a přesto jste to neuděl/a?

☐ NE	☐ ANO
1	2

Pokud ANO, kolikrát v životě se Vám to stalo?

1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6

29. Máte ve třídě spolužáky, kteří užívají marihuana nebo hašiš, když se sejdete mimo školu?

ANO ☐	NE ☐
1	2

30. Myslíte si, že užívání nebo neužívání marihuany ovlivňuje Vaše postavení ve třídě?

ANO ☐	NE ☐
1	2

Své tvrzení, prosím, odůvodněte:

.....

.....

.....

.....

d) *Následující otázka se týká jiných drog:*

31. Kolikrát za svůj život (pokud vůbec) jste užil/a některou z následujících drog?

a) *Léky na uklidnění, sedativa (bez doporučení lékaře):*

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

b) *Pervitin (amfetaminy):*

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

c) *LSD:*

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

d) *Crack:*

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

e) *Kokain:*

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

f) *Netalin:*

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

g) *Heroin:*

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

h) *Lysohlávky:*

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

i) Drogy užívané injekčně (heroin, pervitin, aj.):

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

j) Alkohol spolu s léky:

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Děkuji za Vaši spolupráci!

12 Seznam obrázků

Graf 1: Celoživotní prevalence užívání nelegálních drog od roku 1995 – 2011 (v %) (Mravčík et al., 2012).	15
Graf 2: Celoživotní prevalence užívání konopných drog podle typu střední školy (Csémy & Chomynová, 2012).	16
Graf 3: Příklad sociogramu	21
Graf 4: Věk první zkušenosti s cigaretou – věkové skupiny.	32
Graf 5: Celoživotní prevalence užívání marihuany nebo hašiše – porovnání zkušeností v jednotlivých třídách.	36
Graf 6: Užití jiných návykových látek a výskyt některého z rizikového chování	37
Graf 7: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Cukrář.	39
Graf 8: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař I.	40
Graf 9: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař II.	41
Graf 10: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Stavební.	42
Graf 11: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Zdravotní.	43
Graf 12: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium I.	44
Graf 13: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium II.	45

13 Seznam tabulek

Tab. 1: Kouření cigaret (v %) – srovnání výsledků z r. 2007 a 2011 (Csémy & Chomynová, 2012).	13
Tab. 2: Pět stupňů hodnocení – SO-RA-D.	22
Tab. 3: Denní kouření cigaret	33
Tab. 4: Celoživotní prevalence zkušenosti s alkoholem podle typů škol.	34
Tab. 5: Užití alkoholu v posledních 30 dnech.	34
Tab. 6: Binge drinking	35
Tab. 7: Věk prvního užití alkoholu podle typu školy.	35
Tab. 8: Korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie.	46
Tab. 9: Statisticky významné korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie v jednotlivých třídách.	47
Tab. 10: Statistická významnost – míra rizika jednotlivce v souvislosti s vlivem a sympatiemi ve třídě.	48

Tab. 11: Sociometrické postavení studentů a užití konkrétní návykové látky v posledním měsíci – statistická významnost; t-test.....	49
Tab. 12: Ovlivnění postavení ve třídě kouřením/nekouřením cigaret.	50
Tab. 13: Ovlivnění postavení ve třídě užíváním/neužíváním alkoholu.	51
Tab. 14: Ovlivnění postavení ve třídě užíváním/neužíváním marihuany.	52